

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra divadelní vědy

Bakalářská práce

Jana Šelová

České Národní divadlo v pražském německém tisku
- Roky 1881 - 1883 v Prager Zeitung

Czech National Theatre in Prague German Press
- Years 1881 - 1883 in Prager Zeitung

Praha 2010

PhDr. Barbara Topolová Ph.D.

Chtěla bych poděkovat především konzultantce své práce Mgr. Petře Ježkové, vedoucí práce PhDr. Barboře Topolové Ph.D. a vedoucímu katedry Mgr. Petru Christovovi Ph.D. za jejich pomoc a vstřícnost, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V..... dne .....

ANOTACE

Cílem této práce je zachytit a zhodnotit reflexi českého Národního divadla a dění kolem něj v období let 1881 až 1883 v pražském německém tisku, konkrétně v deníku Prager Zeitung. Práce také zkoumá, zda je pravdivé běžně rozšířené mínění, že v tomto období se německé obyvatelstvo o české kulturní dění příliš nezajímalo. Součástí práce jsou citace z daných novin a seznam relevantních článků daného období, který mapuje míru zájmu německých čtenářů o české divadelní dění.

SUMMARY

The aim of this thesis is to examine the nature and extent of the coverage of the events surrounding the Czech National Theatre as reflected in Prague German daily newspaper Prager Zeitung in the years 1881 - 1883. The thesis also examines if the basic common knowledge, that in this period German population was not very interested in Czech cultural events, is true or not. It also challenges and ultimately disproves the cliché that German population was not very interested in Czech cultural events. Quotations from the newspaper as well as a list of relevant articles that illustrate the interest of German readership in Czech theatre events form an important part of the thesis.

KLÍČOVÁ SLOVA

Národní divadlo, Prozatímní divadlo, rok 1881, rok 1882, rok 1883, německý tisk, Prager Zeitung, česko-německé vztahy, Divadelní výbor, požár Národního divadla, recenze.

SEZNAM ZKRATEK

BL - Böhmisches Landestheater

PZ - Prager Zeitung

Obsah

1. ÚVOD	7
2. HISTORICKÝ KONTEXT	9
2.1. Idea Národního divadla.....	9
2.2 První otevření Národního divadla.....	10
2.3 Divadlo v plamenech	13
2.4. Druhé otevření Národního divadla	14
2.5 Závěr	15
3. PRAGER ZEITUNG	16
3.1 Vzhled Prager Zeitung.....	16
3.2 Oddíly Prager Zeitung	16
3.3 Divadlo v Prager Zeitung.....	18
4. NÁRODNÍ DIVADLO V PRAGER ZEITUNG V LETECH 1881 - 1883	19
4.1 Recenze divadelních představení.....	20
4.2 Národní divadlo před požárem	21
4.3 Požár Národního divadla	22
4.4 Velký bazar	26
4.5 Finanční situace	27
4.6 Spor s profesorem Zítkem.....	28
4.7 Probíhající stavba.....	30
4.8 Požár v Prozatímním divadle.....	31
4.9 Otázka bezpečnosti nového Národního divadla.....	33
4.10 Druhé otevření Národního divadla	35
5. ZÁVĚR	39
6. LITERATURA	40
6.1 Primární literatura	40
6.2 Sekundární literatura.....	40
7. PŘÍLOHA	42
7.1 Rok 1881	42
7.2 Rok 1882.....	43
7.3 Rok 1883.....	45

1. ÚVOD

Tato práce se zaměřuje na články v pražském německém tisku týkající se otevření Národního divadla, jeho tragického shoření a opětovného postavení.

Otevření Národního divadla bylo mimořádným jevem v dějinách českého divadla a zcela jistě nejvýznamnějším českým kulturním počinem 19. století, navíc symbolicky i projevem samostatnosti a kulturní vyspělosti našeho národa v dobách, které ještě pamatovaly Bachovský absolutismus a nedávaly Čechům tolik svobody, kolik požadovali¹. Po neúspěchu fundamentálních článků (1871) a sporech mezi Staročechy a Mladočechy došlo v osmdesátých letech již k určitému uvolnění (mezi nejvýznamnější opatření, kterými vyšla rakouská vláda vstříc českým požadavkům, patří Stremayrova jazyková nařízení z roku 1880 a rozdělení pražské univerzity na německou a českou v roce 1882).

Staleté soužití Čechů a Němců v našich zemích nebylo vždy harmonické, avšak v 19. století se napětí mezi nimi stupňovalo. Hospodářská i kulturní vyspělost českého obyvatelstva v průběhu 2. poloviny 19. století rostla a oba národy se od sebe v těchto oblastech lišily stále méně. Češi bojovali za svá práva a Němce považovali za své utlačovatele. Na druhou stranu Němci žijící v Čechách, ačkoli v postavení preferovaného národa, viděli v každém ústupku Čechům své vlastní ohrožení. Tento souboj, patrný ve všech oblastech lidského života, se nevyhnul ani oblasti kultury a vzdělávání.² I knihy o historii nám praví, že „*Němci - s malými výjimkami (...) - se o českou kulturu okázale nezajímali. (...) A Češi se chovali stejně. Pražské německé divadlo, které patřilo k nejlepším v celé monarchii, jako by nebylo, nebo se tam chodilo na zapřenou. Obě národní společnosti v Čechách se tady v průběhu 2. poloviny 19. století v podstatě oddělily a v některých oblastech i uzavřely.*“³

Je však tento názor, přítomný v našem povědomí a šířený učebnicemi, platný do krajnosti? Skutečně se Češi a Němci zcela ignorovali, a to i v oblasti divadla? Na tuto otázku bych chtěla alespoň zčásti svou prací odpovědět.

---

¹ Projevem touhy českého národa po svých historických právech byly masové manifestace, mezi něž patří i položení základního kamene ke stavbě Národního divadla v roce 1868.

² Např. v 80. letech se národní zápasy zhmotnily zejména v soupeření o studenty na školách. V roce 1880 založili Němci spolek „Schulverein“ z obavy, že budou v oblasti školství poškozováni na úkor Čechů. Z obdobných důvodů o několik měsíců později vznikla z iniciativy Čechů „Ústřední matice školská“. Počet spolků podporujících vlastní národ se stále zvyšoval a představoval tak jakousi malou válku.

³ BĚLINA, Pavel aj. *Dějiny zemí koruny české II*, s. 129.

Informace o historii vzniku a počátcích Národního divadla čerpáme mimo jiné z článků českých novin, podle mého názoru je ale nezbytné prostudovat také německý tisk z důvodu získání objektivnějšího pohledu na to, jak veřejnost v Čechách - tedy nejen česká - mohla tuto událost vnímat. (Případné srovnávání českého a německého tisku v tomto ohledu by bylo jistě také zajímavé, ovšem bylo by již námětem přesahujícím možnosti této práce) Toto téma se v odborných pracích těší menší pozornosti, než by si podle mého názoru zasloužilo, neboť je vždy podnětné dozvědět se o obrazu vlastní kultury z pohledu kultury jiné, nicméně vedle nás žijící, což přispívá k objektivnosti vnímání naší vlastní historie.

V své práci jsem zvolila jedny noviny ze čtyř pravidelně vycházejících německých deníků (Bohemia, Politik, Prager Tagblatt a Prager Zeitung), a to Prager Zeitung. Důvodem je nejen rozsah práce, který neumožňuje do výzkumu všechny tyto noviny zahrnout, ale hlavně jedinečná možnost prostudovat noviny, které jako jediné ze čtyř výše zmiňovaných již od letošního roku nejsou veřejně dostupné⁴. Zaměřovala jsem se výhradně na články vztahující se k dění kolem Národního divadla, ovšem včetně aktivity v Prozatímním divadle.

---

⁴ Nyní jsou uloženy v depozitáři Oddělení časopisů Národního muzea a pro veřejnost jsou nedostupné z důvodu jejich špatného stavu způsobeného stářím.

2. HISTORICKÝ KONTEXT

Ke zkoumání toho, zda se německé obyvatelstvo zajímalo o české divadlo, či ne, jsem zvolila roky 1881 až 1883, protože toto období bylo klíčové pro rozvoj českého divadla. Bylo dokončeno a otevřeno české Národní divadlo, což je výsostně české a zároveň ryze divadelní téma. Na něm lze dobře vysledovat, nakolik se německý tisk věnuje českému divadlu. Díky dramatickým událostem, které dokončení Národního divadla provázely, lze očekávat, že se denní tisk touto tematikou zabíral alespoň okrajově. Pro nás je důležité nejenom do jaké míry, ale i jakým způsobem o těchto událostech bylo referováno a jaká témata převažovala. Avšak dříve, než se pustíme do zkoumání obsahu článků o českém divadle v Prager Zeitung, je zapotřebí alespoň v krátkosti shrnout události těchto tří let.

2.1. Idea Národního divadla

Úsilí o vybudování českého Národního divadla je součástí snahy o vybudování Národních divadel v řadě evropských zemí. Tento jev byl pro Evropu typický od 2. poloviny 18. století až po počátek 20. století. U malých nesamostatných národů byl především záležitostí politickou, jako součást boje o národní a státní svobodu. Řada malých evropských národů svého Národního divadla docílila dříve než Češi (v roce 1765 Poláci, Maďaři v roce 1837, Rumuni v roce 1852, Srbové roku 1869, atd.). V případě dlouhého zápasu o české Národní divadlo, který byl také součástí českého národně osvobozenického hnutí, se tento cíl dovršil teprve otevřením obnoveného Národního divadla 18. listopadu 1883.

Vůbec poprvé se idea Národního divadla v Praze objevila v 80. letech 18. století. Roku 1783 hrabě F. A. Nostic otevřel v Karolinské ulici na Starém Městě pražském Hraběcí Nosticovo Národní divadlo. V tomto divadle se však hrálo německy, zejména proto, že neexistoval profesionální český soubor. Hrabě Nostic byl však otevřen i české řeči a roku 1785 souhlasil s uváděním českých her. I když zde postupně vznikl profesionální český herecký soubor, českým Národním divadlem se toto divadlo nikdy nestalo.

V době, kdy hrabě Nostic otevřel své divadlo, začal zápas měšťanů za Národní divadlo českého národa. Ačkoli tito jedinci ve svých žádostech výslovně neužívali termínu „Nationaltheater“, toužili po divadle pro český národ, např. založení Vlasteneckého divadla v Novém Městě na Koňském trhu profesionálními divadelníky Františkem Höpflerem, Vincencem Karlem Antongem, Františkem Xaverem Sewe a Antonínem Zappem atd.⁵).

První závažná úvaha o Národním divadle se objevila v roce 1793, kdy Prokop Šedivý zveřejnil svůj spisek *Krátké pojednání o užitku, který ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může*⁶. V něm jako první v českých zemích upozorňuje na funkci Národních divadel sjednocovat národní kolektiv: „Kdybychom se toho dočekali, že bychom ustavičně české divadlo měli, tenkrát bychom také jeden národ byli.“⁷

Na počátku roku 1845 podal František Ladislav Rieger spolu s více než 100 signatáři z řad bohatých měšťanů zemskému sněmu žádost o propůjčení josefínského divadelního privilegia, které právně zakládalo možnost provozovat české hry v Praze. Toto privilegium jim zemský sněm propůjčil. Následujícího roku podali žádost císaři, aby mohli vytvořit *Jednotu pro divadlo české*. Signatáři v ní vytyčili také cíle, které by toto divadlo mělo splňovat: vzdělávat, působit k zušlechtnění mravů, budit smysl pro umění. Chtěli vytvořit akciovou společnost, která by financovala postavení divadelní budovy. Tato žádost však již vyřízena nebyla (až do revolučního roku 1948 zůstala ležet ve Vídni⁸), rakouská vláda patrně v českém divadle viděla nebezpečí.

Roku 1850 byl založen Sbor pro zřízení Národního divadla, jehož prvním předsedou se stal František Palacký. Tento „štáb“ vydal v dubnu 1851 v Praze první veřejné provolání k zahájení sbírek na výstavbu Národního divadla. Toto období je již dobou přechodu od slov k činům, jakkoli dlouho jejich dovršení ještě trvalo.

2.2 První otevření Národního divadla

---

⁵ ČERNÝ, František. *Idea Národního divadla*, s. 21.

⁶ SCHILLER, Friedrich; ŠEDIVÝ, Prokop. *O mravním poslání divadla*, s. 25-42. Kniha obsahuje Schillerovo pojednání *Divadlo jakožto mravní instituce* (v překladu Pavla Eisnera) a následně pojednání Šedivého *Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může*, v němž obhájí divadlo jako takové, vypočítává jeho klady a často také nepřiznaně kopíruje Schillerův spis.

⁷ SCHILLER, Friedrich; ŠEDIVÝ, Prokop. *O mravním poslání divadla*, s. 40.

⁸ RAK, Jiří. *Divadlo jako prostředek politické propagandy v první polovině 19. století*, s. 49.

Prvnímu otevření Národního divadla 11. června 1881 předcházely četné komplikace a politické spory. Utužené poměry Bachova absolutismu šedesátých let přinutily omezit činnost sboru. Jeho aktivita se omezila na vypsání soutěže na projekt divadla, výstavu návrhů a koupi pozemku na ná březí Vltavy roku 1852, čímž téměř vyčerpal své finanční možnosti. V roce 1855 se dokonce přestal scházet. Pád Bachovského absolutismu umožnil další aktivitu, financí se ale stále nedostávalo. Proto po četných dohadách nakonec zvítězil návrh F. L. Riegera postavit Prozatímní divadlo, které by překlenulo dobu nutnou ke shromáždění většího finančního obnosu. Prozatímní divadlo, oficiálním názvem *Královské zemské české divadlo v Praze*, bylo otevřeno roku 18. listopadu 1862 tragédií *Král Vukašín*, kterou napsal Vítězslav Hálek speciálně pro tuto příležitost. Po celou dobu svého fungování však bylo vnímáno jako řešení dočasné a nouzové. Novorenesanční budova podle architekta Ignáce Ullmanna byla postavena za pouhých sedm měsíců a dlouhodobému divadelnímu provozu naprosto nevyhovovala pro stísněné prostory, špatné technické zázemí, špatnou viditelnost pro diváky na galeriích a v létě nesnesitelné horko. V létě se proto hrálo jinde, zpočátku v Novoměstském divadle (*Neustädter Theater*)⁹.

Roku 1865 došlo ke změně vedení Sboru, předsedou se stal Ferdinand Urbánek a místopředsedou Karel Sladkovský, pozdější první předseda Národní strany svobodomyslné. Mladočeši ve Sboru prosadili pořízení nového projektu divadelní budovy. Vypsání soutěže se zúčastnili architekti Ullman, Zitek a Niklas. Sbor vybral Zítkův novorenesanční návrh a tuto volbu potvrdili i vídeňští odborníci. Zitek odjel do ciziny na studijní pobyt, aby se nechal inspirovat evropskými divadelními budovami.

Sbor inicioval nové sbírky, ve prospěch Národního divadla se konaly také koncerty, bazary, bály a ochotnická představení. Vrcholem všeobecného nadšení bylo položení základního kamene 16. května 1868. Byla to největší česká politická manifestace 19. století. Do Prahy přijely desítky tisíc Čechů, aby této velkolepé slavnosti byly přítomny. Výbor Sboru a významní představitelé národa podepsali nad základními kameny Národního divadla a pod symbolem svatováclavské koruny zakládací listinu. Sladkovský pronesl projev, který začínal těmito slovy: „*Zaplesej, dlouho svírané srdce české, zaplesej, s ním srdce slovanské! Již zasvitla nám zora jasného, nadějeplného dne, již opět probuzen jest národ náš k novému, činoskvělému životu, a dílem slavným chystá základ slavné budoucnosti své.*“¹⁰ Politický

⁹ Ale i jinde, a to v Divadle na Žofině, Letním divadle na hradbách, Novém českém divadle a Národní aréně, podrobněji viz ŠTĚPÁN, Václav; TRÁVNÍČKOVÁ, Markéta. *Prozatímní divadlo 1862 - 1883 I. díl*, s. 22-23.

¹⁰ SLADKOVSKÝ, Karel. *Řeč dra. Karla Sladkovského při slavném položení základního kamene národního divadla v Praze dne 16. května 1868*, s. 3.

podtext této akce nelze přehlédnout, a nepřehlédla ho ani vláda ve Vídni, která se rozhodla jednat. Mladočeské listy byly cenzurovány a dokonce zastavovány, někteří čeští novináři skončili ve vězení, se Sladkovským bylo vedeno vyšetřování. Od tohoto okamžiku však již začala samotná stavba budovy, a tak i nová etapa historie Národního divadla.

V roce 1873 mladočeská většina ve Sboru řídila stavbu poměrně úspěšně. Stavba viditelně pokročila až k architrávu a první římse, okna a lodžie se osazovaly kamennými obklady. Přesto finanční problémy neustávaly. Všeobecné sbírky nestačily, měla pomoci loterie, ale souhlas z Vídně se pozdržel. Situace se zhoršovala.

Činnost Sboru negativně ovlivňovalo nepřátelství mezi Staročechy a Mladočechy. Vyhrotilo se roku 1874, kdy sedm Mladočechů dorazilo na zemský sněm do Vídně, čímž porušili pasivní rezistenci, tedy základní politický program Staročechů.

Staročeši se snažili zbavit se mladočeské většiny Sboru, ale valná hromada roku 1874 ji jen utvrdila. Proto se rozhodli stavbu „vyhladovět“, zadržovali příspěvky Sboru, vyvolali kampaň v novinách (Pokrok) proti některým umělcům a divadelnímu družstvu. Mladočeši odpovídali v Národních listech obdobným tónem. Přesto museli čelit finanční krizi, a tak se uchýlili ke značné půjčce u České spořitelny (tedy vlastně u německého peněžního ústavu), což přililo do ohně kritickým hlasům Staročechů.

Finanční stav se stále nezlepšoval. Proto se Sladkovský rozhodl požádat o zemskou subvenci ve výši 300 000 zlatých. Staročeši v tom spatřovali zaprodanost Mladočechů Němcům (i když peníze většinou pocházely z daní českých obyvatel)¹¹. Staročeši se rozhodli stavbu bojkotovat, počet členů sboru se tenčil, finanční problémy přetrvávaly, ale stavba pokračovala dál. Staročeši však jen vyčkávali na neúnosnou situaci a svou převahu ve Sboru. A skutečně, roku 1877 dosáhli ve Sboru většiny a Sladkovský na svou funkci rezignoval. Ani Staročeši se však nevyhnuli mnoha těžkostem, přesto se stavba pomalu blížila ke svému dovršení.

Na výzdobě pracovali vítězové soutěží. V soutěži o oponu zvítězil roku 1880 František Ženíšek. Malby ve foyeru měli na starosti Mikoláš Aleš a František Ženíšek, lunetové obrazy v loggii Josef Tulka, malby ve spojovací chodbě Adolf Liebscher. Královskou lóži vyzdobili Vojtěch Hynais, E. K. Liška a Jakub Schikaneder.

V lednu roku 1881 stavba ještě nebyla hotova (interiér divadla, malířská a sochařská výzdoba nebyly dokončeny), přesto Zemský výbor přikázal otevřít Národní divadlo na počest sňatku korunního prince Rudolfa a belgické princezny Stefanie. Protestoval tisk, vlastenci i

---

¹¹ KVAČEK, Robert. *Společenskopolitické zápasy o Národní divadlo v 70. letech 19. století*, s. 29.

někteří z Divadelního výboru. Nakonec se přistoupilo na provizorní řešení: Po první premiéře se odehraje několik představení, divadlo bude zavřeno, dokončeno a znovu otevřeno na podzim. Prvním ředitelem se stal Jan Nepomuk Maýr.

11. června 1881 tedy proběhla premiéra Smetanovy opery *Libuše*, která byla složena k poctění českého národa, před zraky korunního prince a mnoha rakouských důstojníků a úředníků. Čeští vlastenci, významní umělci a lidé, kteří se zasloužili o vznik tohoto divadla, se museli tísnit na nejvyšších galeriích, odkud nebylo nic vidět. Sbor dokonce zapomněl na vstupenku pro samotného Bedřicha Smetanu, který se musel připomenout. V úvodu zazpíval Hlahol rakouskou a belgickou hymnu a na jevišti se objevil živý obraz, v němž figurovaly ověnčené podobizny přítomných novomanželů. První premiéra byla velkým zklamáním.

Po slavnostním otevření se odehrálo ještě 11 představení, po nichž byla budova uzavřena pro dokončovací práce.

2.3 Divadlo v plamenech

V pátek 12. srpna 1881 došlo k národní katastrofě - Národní divadlo shořelo. Jak se později vyšetřováním zjistilo, oheň pravděpodobně způsobila nedbalost dělníků dokončujících pomocné práce při instalování hromosvodu¹². Důvodů, proč se včas objevený požár nepodařilo uhasit, bylo hned několik. Hlavní příčinou však byla jejich nešťastná kombinace.¹³

Z Národního divadla zbyl pouze vestibul, foyer, lodžie, část královské místnosti a kancelář ředitele. Zachráněné obrazy byly přeneseny na Žofín. Už v noci požáru začala další sbírka na nové divadlo. Lidé pocítovali neštěstí jako národní katastrofu a přispívali s o to větším odhodláním.

---

¹² Miroslav Ivanov se ve své knize *Požár Národního divadla* snaží dokázat, že požár byl založen úmyslně a nemohl vzniknout pouhou nedbalostí. Viz IVANOV, Miroslav, *Požár Národního divadla*.

¹³ KONEČNÁ, Hana aj. *Čtení o Národním divadle (útržky dějin a osudů)*, s. 7 - 21.

2.4. Druhé otevření Národního divadla

Den po osudném požáru se sešel Sbor a připravil provolání k národu. Během jediného měsíce se shromáždilo více peněz než za předchozích třicet let.

Sbor požádal architekta Zítka, aby co nejdříve připravil návrhy na znovupostavení divadla. Zítek ale nějakou dobu neodpovídal, těžce nesl zmar své několikaleté práce. Následovalo několik sporů mezi Zítkem a Sbořem (Zítek z bezpečnostních důvodů požadoval větší snížení počtu sedadel, Sbor kvůli finančním zájmům nesouhlasil, Zítek upřednostňoval estetická kritéria, Sbor kritéria praktická), které vyústily v Zítkovu rezignaci v březnu 1882.

Sbor začal jednat se Zítkovým žákem a spolupracovníkem architektem Josefem Schulzem, který přijetí nabídky podmínil zmenšenou mocí poradního orgánu. Schulz prosadil rozšíření budovy o dům dr. Poláka za budovou Prozatímního divadla a s velkým citem tak spojil tři budovy různých autorů. Navrhl nové prostorové řešení hlediště, aby zlepšil viditelnost a zákulisní provoz přesunul do budov Prozatímního divadla a dr. Poláka. To vše s respektem a v duchu původních Zítkových plánů.

Na výzdobě pokračovali autoři téměř totožní jako u divadla prvního. Opona ale byla zadána Vojtěchu Hynaisovi. Odborná komise ji nikdy neschválila, byla použita jen díky tomu, že spory zabraly příliš mnoho času. Malby, kromě maleb stropu hlediště, které nyní vytvořil František Ženíšek, zůstaly ve velké většině neporušeny. Zbývalo dokončit malířské práce, které nebyly hotovy ani před požárem (dvě Alšovy lunety ve foyeru, Ženíškovy obrazy *Mythus* a *život atd.*¹⁴). Národní divadlo bylo nově osvětleno elektricky. Sbor se pro toto řešení rozhodl jen pět měsíců před otevřením.

Představení se v tomto mezidobí konala opět v Prozatímním divadle. Tato budova byla 7. března 1882 ohrožena stejným osudem, který potkal první Národní divadlo. Pod jevištěm totiž vybuchly dva zásobníky plynu, které způsobily vypuknutí požáru. Ten byl ale naštěstí díky rychlému zásahu včas uhašen a představení byla brzy znovu zahájena.

Slavnostní otevření obnoveného Národního divadla se konalo v neděli 18. listopadu 1883. Nebylo to jen večerní představení, ale celý den se nesl ve slavnostním duchu.

---

¹⁴ MATĚJČEK, Antonín. *Národní divadlo a jeho výtvarníci*, s. 236.

Večer se v Národním divadle hrála opět Libuše od Bedřicha Smetany¹⁵, tak jako při zahajování v roce 1881.

Představení Libuše řízené režisérem Františkem Kolárem, mělo velký úspěch, part Libuše zpívala Marie Sittová a výprava byla okázalá. Publikum po každém jednání a proměnách vyvolávalo umělce i skladatele.

Druhý den svolal Sbor slavnostní valnou hromadu, poté se konal banket v Měšťanské besedě, na němž sérii přípitků zakončil Rieger poděkováním panovníkovi za jeho pomoc při stavbě českého Národního divadla. Večer se hrála Adámkova tragédie *Salomena*, třetí večer od premiéry pak Dvořákova opera *Dimitrij*. O pět dnů později se první reprízy zúčastnil korunní princ Rudolf s chotí. První dny bylo divadlo přeplněno a lístků se nedostávalo. Dokonce i referenti novin měli jen legitimace na místa k stání, a to pouze pokud nebyla vyprodána.

Nejen Pražané oslavovali otevření obnoveného divadla. I v českých městech a vesnicích se konala shromáždění, slavnostní představení, přednášky, vydávaly se speciální přílohy časopisů, zobrazení divadla, fotografie, básně, pamětní mince. V novinách se objevovaly pozdravy z celého světa. Lidem mimo Prahu se naskytla i výjimečná možnost navštívit Národní divadlo díky speciálně vypravovaným divadelním vlakům.

2.5 Závěr

Události tří let, které byly v této kapitole shrnuty, byly pro český národ velmi dramatické. Byly však dost dramatické na to, aby upoutaly pozornost německého tisku v Praze? V následujících kapitolách se budeme věnovat jednotlivým tématům týkajícím se českého Národního divadla a dění kolem něj, tak jak o nich bylo psáno v *Prager Zeitung* v daném období. Budeme se všímat nejen toho, o jakých tématech zmíněné noviny referovaly, ale také jakým způsobem a v jakém rozsahu, neboť i to je pro zkoumání zájmu o české divadlo relevantní.

---

¹⁵ Volba Smetanovy Libuše ale nebyla samozřejmá, činoherci se domnívali, že právě oni mají nyní nárok slavnostně zahajovat. Neměli ale vhodnou hru pro tuto příležitost. Sám Smetana tyto obstrukce těžce nesl. Viz KONEČNÁ, Hana aj., *Čtení o Národním divadle*, s. 23.

3. PRAGER ZEITUNG

Tato práce se zabývá reflexí Národního divadla v německém tisku v období mezi lety 1881 až 1883, které je pro toto divadlo naprosto zásadní. Německé deníky v tomto období vycházely čtyři, má volba padla právě na noviny Prager Zeitung, a to hlavně z důvodu jejich nynější vzácnosti¹⁶, ale také díky jejich poměrně značnému zájmu o dění v českém divadle.

Prager Zeitung jsou noviny, které jako deník s občasnými přílohami vycházely v Praze od roku 1744 minimálně do roku 1895¹⁷.

3.1 Vzhled Prager Zeitung

Noviny mají rozměr srovnatelný s rozměry dnešních novin. Jsou psány frakturou, což je typ novogotického lomeného písma používaný především v německy mluvících zemích, který nahradil předtím používaný švabach. Text je většinou rozdělen do vertikálních sloupců. Strany nejsou číslovány, na každé straně jsou však v horních rozích tyto informace: číslo vydání, datum, rok a název novin. Na titulní straně se v horní části nachází název, číslo, datum, rok, cena za předplatné a za jednotlivá čísla a adresa redakce. Ostatní německé deníky té doby vypadají obdobně, ale na rozdíl od Prager Zeitung jsou stránky číslovány.

3.2 Oddíly Prager Zeitung

Noviny Prager Zeitung jsou členěny poměrně pravidelně, některé oddíly se však vyskytují vždy, jiné pouze výjimečně (o těch, a také o méně důležitých oddílech, se zde rozepisovat nehodlám). Oddíly se vždy nevyskytují na stejných stranách (které ovšem, jak už bylo řečeno výše, nejsou číslovány), protože jednotlivé oddíly se měnily co do rozsahu.

---

¹⁶ Noviny jsou zachovány pouze v jedné kopii, a to v Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea v budově Místodržitelského letohrádku. Tyto unikátní výtisky však již kvůli svému stáří a z něj vyplývajícímu opotřebení nelze studovat (byla jsem posledním badatelem, který měl tuto možnost).

¹⁷ Datum zániku novin se mi nepodařilo dohledat. Datum vzniku novin viz. ROUBÍK, František. *Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863-1895*, s. 179.

Na první straně noviny začínají zpravidla nadpisem **Officieller Theil** (Oficiální část), a po něm obvykle následuje **Nichtoffizieller Theil** (Neoficiální část). V této části se nacházejí **Telegramme der Prager Zeitung** (Telegramy PZ)¹⁸.

V každém čísle lze najít **Vermischte Nachrichten** (Různé zprávy), kde se nacházejí zprávy z celého světa. Jednotlivé články jsou odděleny odstavcem a označeny na začátku hvězdičkou. Titulek je vytištěn tučně.

Za nimi obvykle vždy následují **Prager und Provinialnachrichten** (Pražské a provinční zprávy) a jak již název napovídá, nacházejí se zde informace o místních zprávách z oblasti Prahy, Čech, Moravy a Slezska. Jednotlivé články jsou odděleny novým odstavcem a předchází jim symbol trojúhelníku, jehož vrcholy tvoří hvězdičky. Názvy článků jsou tištěny tučně.

Na posledních stránkách novin, předcházejících závěrečnou inzerci, jsou zpravidla **Verstorbene** (Zemřelí), neboli seznam zesnulých, který obsahuje jméno, věk, příčinu smrti a případně také místo úmrtí, dále **Meteorologischer Bericht** (Předpověď počasí), která obsahuje seznam význačných měst s předpokládanými teplotami. Na této stránce se také obvykle nacházejí informace o divadelních představeních, která se ten den hrála, a to s názvem **Deutsches königliches Landestheater** (Německé královské zemské divadlo) a **České zemské divadlo** (nebo **Nové české divadlo**, podle toho, kde se zrovna hrálo, tedy podle roční doby), avšak tento český nadpis včetně následného textu byl psán latinkou na rozdíl od obvyklé fraktury.

Inzeráty, zabírající poslední listy novin, jsou směsicí reklamy na nejrozličnější zboží a služby (někdy s názornými ilustracemi), ale také pozvánky na koncerty, shromáždění či konkurzy na určité pracovní místo.

Občasnou přílohou novin byl **Amstblatt zur Prager Zeitung – Úřední list Pražských Novin**.¹⁹

---

¹⁸ Každý telegram začíná novým odstavcem a názvem města, ze kterého pochází, v tučném písmu. Následuje datum a text telegramu, který je často parafrází nějakého článku ze zahraničního tisku.

¹⁹ Byl česko-německý, strana byla vertikálně rozdělena na dvě různojazyčné poloviny. Německá část byla vysázena frakturou, česká latinkou. Tato příloha obsahovala rozličné kapitoly, jako například „Vyhlašky, vydané c. kr. místodržitelstvím“, „Zřízení nových kněh pozemkových“, „Ustanovení kurátora“, „Umoření listin“, „Uprázdňená místa“, „Zapsané firmy“, „Konkursy“ atp.

3.3 Divadlo v Prager Zeitung

Informace týkající se divadla, nepočítáme-li zmiňované údaje o aktuálních představeních, lze v novinách najít na několika dalších místech.

Jednak v části **Vermischte Nachrichten**, kde se vyskytují především zprávy o požárech divadel, případně o slavných hercích a herečkách (Sarah Bernhardt) či dramaticích, jejich nových dílech nebo slavných premiérách. V části **Prager und Provinzial Nachrichten** pak najdeme informace o divadelním dění především v Praze. Za nadpisy **Vom böhmischen Theater** či **Deutsches Landestheater** jsou většinou stručné zprávy o chystané či právě proběhnuvší premiéře, hostování herce, herečky, zpěváka či zpěvačky nebo hodnocení hereckých výkonů konkrétních umělců a umělkyní.

Kromě těchto stručnějších zpráv často vycházely obsáhlejší recenze na představení. Ty byly nadepsány buď jako **Prager deutsches Landestheater** nebo **Böhmisches Landestheater**. O čem příslušné recenze jsou, se čtenář dozvěděl až v samotném textu. Recenze německých představení psal Julius Steinberg, recenze českých představení jsou od roku 1881 do listopadu roku 1883 podepsány šifrou křížku (+), poté jménem Emanuel Bozděch či zkráceně Em. Bozděch.

V případě mimořádných událostí, jakými bylo shoření Národního divadla 12. srpna 1881 nebo ničivého požáru Ringtheateru ve Vídni 8. prosince 1881, při němž zahynulo téměř čtyři sta osob, se v novinách po několik týdnů objevovaly několik stran dlouhé články s čerstvými informacemi, případně seznamy obětí či rozhovory se svědky nebo strážníky.

4. NÁRODNÍ DIVADLO V PRAGER ZEITUNG V LETECH 1881 - 1883

Touto prací bych chtěla poukázat na míru zájmu německé menšiny v Čechách, zejména pak v Praze, o české kulturní dění v oblasti divadelnictví.²⁰ Tento zájem budu ilustrovat na Prager Zeitung²¹, jednom z německých periodik a šíře tématu mne nutí omezit se právě na dění kolem dvojího postavení Národního divadla jakožto zřejmě nejdůležitějšího činu v oblasti divadla v Čechách. Tato práce se zabývá lety 1881 až 1883. Jsou to roky, v nichž došlo nejen k přelomovým událostem v dějinách českého divadla, ale i českého národního osvobozenického hnutí. Rok 1881 je rokem dlouho očekávaného, ale poněkud nešťastného otevření českého Národního divadla a zároveň rokem jeho tragické zkázy. V průběhu roku 1882 probíhala překotná stavba a rok 1883 se nesl v duchu nadějného očekávání konečného zdaru.

Z článků z těchto let vyplývá, že o uzavřenosti obou národností vůči sobě či o absolutní vzájemné ignoranci se nedá vůbec mluvit. Německý tisk přinášel řadu informací o dění týkajícího se stavby, otevření, požáru i opětovném otevření tohoto „chrámu Múz“ či „Zlaté kapličky“. Noviny Prager Zeitung kromě Národního divadla také bedlivě sledovaly činnost Prozatímního divadla, běžně vycházely obsáhlé recenze na tamní představení.²² Navíc se v krátkých notickách věnovaly také divadelní činnosti v malých městech (ačkoli tu je často těžké určit, zda se jednalo o divadlo či hostující společnost hrající česky, nebo německy). Celkově vzato se německé noviny Prager Zeitung českému divadelnímu dění věnovaly značně a obzvláště dění kolem Národního divadla podrobně a se zájmem. V těchto poskytovaných informacích se nevyskytuje žádná zášť vůči českému národu, naopak, nadšení z dařících se stavebních pokroků, smutek (až patos) při oznamování ničivé tragédie i napětí při soudním vyšetřování možných viníků.

---

²⁰ Ve svém bádání v Místodržitelském záměcku jsem se zaměřovala na všechny informace týkající se divadla, mám tedy z novin Prager Zeitung a ze stanoveného období k dispozici všechny články na toto téma.

²¹ Důvody volby Prager Zeitung jsem uvedla již v úvodu. Zde bych pouze dodala, že podle mého posouzení zbývajících tří novin nejštědřeji na informace o českém divadle působí deník Politik; deník Prager Tagblatt se zabývá děním kolem Národního divadla, ale v oblasti recenzí se v naprosté většině věnuje německému divadlu, a pro deník Bohemia to platí ještě více.

²² Viz Příloha obsahující seznam článků Prager Zeitung v daném období.

Tato kapitola je strukturována podle nejdůležitějších témat zmiňovaného období týkajících se Národního divadla, které se v *Prager Zeitung* vyskytují. Není tedy stavěna přísně chronologicky, neboť určitá témata to neumožňují, avšak v jisté omezené míře je časová souslednost zachována.

4.1 Recenze divadelních představení

V letech 1881 až 1883 se PZ zabývaly českým divadlem velmi podrobně. Nalézáme zde kromě aktualit také recenze, mimo jiné i na představení Prozatímního divadla.

Recenzím věnuje PZ značnou pozornost (průměrně se v novinách objevují dvakrát do měsíce, celkově se v období 1881 - 1883 vyskytuje 75 recenzí). Pod recenze nezahrnuji pouze zprávy o premiérách, ale řadím sem také podrobné rozbory již déle hraných představení nebo hostujících představení. Častějším případem jsou samozřejmě recenze německých představení²³, avšak míra, v jaké jsou zastoupeny i recenze představení českých, je (vzhledem k recenzím německých představení i vzhledem k míře recenzí o českých představeních v ostatních německých denících) neobvykle vysoká. Také ve své délce nezaostávají oproti německým.

Jak bylo v této době obvyklé i v recenzích českých novin, recenzent se často dlouze věnoval hře samé²⁴, rozebíral její děj, postavy, její klady i zápory. Někdy srovnával hru s předchozími hrami téhož autora nebo s hrami autorů jiných. Popis děje často zabral naprostou většinu recenze.²⁵

Dalším obvyklým jevem v recenzích té doby bylo hodnocení výkonů hlavních i zajímavých vedlejších hereckých představitelů, které se recenzent nebál kriticky zhodnotit. Tyto informace se většinou vyskytovaly na samém závěru recenze. Obvyklé bylo též popsat atmosféru v divadle a reakce diváků, tedy úspěch u publika. Popis scénografie není obvyklý, naproti tomu se občas komentují kostýmy herců.

---

²³ Ty jsou psány výhradně Juliem Steinbergem.

²⁴ Bylo to dáno tehdejší pojetím divadelního představení jako pouhého nástroje k předvedení dramatického díla. Čím bylo představení pietnější k předloze a preciznější v jejím převedení na jeviště, tím bylo také více chváleno. Například v recenzi v č. 52 z roku 1881 o operetě *Nepřítelkyně kardinála Mazarina* recenzent považuje za chybu, že postavy třech doktorů nemají špičaté čepice tak, jak je to předepsáno.

²⁵ Ukázkovým příkladem je recenze představení Smetanovy *Libuše* z *Prager Zeitung*, 1881, č. 132 (viz 2. odst. kap. 4.2).

Z výše uvedeného vyplývá, že obvyklou strukturou recenze bylo obsáhlé uvedení hry, zabírající většinu článku, a na konci zhodnocení hereckých výkonů. Pokud šlo o hodnocení hostujících představení, recenzent se převážně zaměřoval na popis herectví.

Autor recenzí českých představení je většinu sledovaného období neznámý, buď je recenze zakončena šifrou křížku, nebo není podepsána vůbec²⁶. Ať už je autorem těchto recenzí kdokoli (Čech či Němec), pro tuto práci je důležitější fakt, že se objevovaly v tak hojném počtu a ilustrují tedy živý zájem o českou kulturu i mezi německy mluvícím obyvatelstvem.

4.2 Národní divadlo před požárem

Kromě recenzí se v období od počátku roku 1881 do tragického požáru objevují ještě dvě zprávy o dění v Prozatímním divadle v sekci **Vom böhmischen Theater** (jedna o obnovené premiéře opery *Husitská nevěsta* Karla Šebora a v druhé o hereckém umění uměleckého páru Bittnerů v Goethově *Faustovi*) a dvě zprávy týkající se Národního divadla v sekci **Böhmisches Nationaltheater**. V první z nich se oznamuje podpis smlouvy Družstva českého Národního divadla na zemském sněmu na dobu šesti let a v druhém se sděluje záměr výboru českého Národního divadla „na 28. května uspořádat velkou zahajovací oslavu. V tento den se vypraví slavnostní vlak od Invalidovny až k českému Národnímu divadlu, kde Dr. Rieger pronese slavnostní řeč. 29. května se v divadelní budově koná slavnostní generální shromáždění a odpoledne se na Žofíně koná slavnostní banket, na který bude pozváno 300 osob.“²⁷

Slavnostní otevření Národního divadla je tedy očekáváno a sledováno. O tom svědčí i dvě obsáhlé recenze věnující se pouze Smetanově opeře *Libuše*. V první²⁸ z nich, která vyšla den po premiéře, se v naprosté většině vypráví děj, dokonce je recenze strukturována podle jednotlivých operních jednání. V posledním odstavci jsou oceňovány dobře zorganizované a živě provedené masové scény a hudební i scénické působení je považováno za úchvatné. Ve druhé recenzi z 16. června²⁹ je již recenzent kritičtější. Nevěnuje se už popisu děje, ale

---

²⁶ Od listopadu roku 1883 jsou však tyto recenze výhradně podepisovány Emanuelem Bozděchem.

²⁷ *Prager Zeitung*, 1881, č. 96 (28. 4.). (Dále citováno jako PZ, ...)

²⁸ PZ, 1881, č. 132 (12. 6.).

²⁹ PZ, 1881, č. 135 (16. 6.).

chybám, kterých si povšimnul³⁰. V posledním odstavci však chválí zdařilé provedení, sólisty, sbory, orchestr a vkusné dekorace.

Jak je vidět, dění kolem Národního divadla není zdaleka přehlíženo. Oslavy spojené s otevřením Národního divadla tu popisovány přímo nejsou, avšak nejsou ani zcela opomenuty a o první premiéře Národního divadla jsou čtenáři Prager Zeitung zevrubně informováni.

4.3 Požár Národního divadla

Okolnosti týkající se vzniku požáru Národního divadla, jeho důsledcích i jednání u soudu s pravděpodobnými viníky jsou v Prager Zeitung velmi podrobně sledovány. Je překvapující, že nejde o pouhá neutrální konstatování, ale články jsou často psány v duchu upřímného smutku, stejně jako tuto tragédii prožíval český národ.

První článek se objevuje již den po katastrofě, tedy 13. srpna: *„Hrdá a skvostná stavba na nábreží Starého Města, jedna z nejnádhernejších okras našeho hlavního města, dílo, k jehož uskutečnění přispěly stovky tisíc slovanských obyvatel naší země svůj halěr, k jehož uskutečnění se ti nejlepší z naší země nebáli žádné oběti - české Národní divadlo - se včera večer stalo obětí ničivých živlů! Stovky tisíc zlatých, které obětovali vlast a umění milující vznešenému chrámu Múz, a asi ještě více než tato těžká materiální ztráta sotva nahraditelné památky domácí kulturní finesy, jimiž byla tato skvostná stavba ozdobena, byly během několika hodin skutečně děsivým požárem zmařeny.“*³¹ Tak zní začátek první zprávy o katastrofě českého národa v německých novinách.

Následuje podrobný popis události podle dosavadních zjištěných informací. Uvádějí se dvě verze, které jsou zatím udávány, tedy že byl požár způsoben buď *„při zdobení hromosvodu kvůli neopatrnému opatrování pánve se žhavým uhlím“*³², nebo *„v právě pod krovem se nalézajícím malířském sále skrze plynovou trubku“*³³. Dále se oznamuje, že katastrofě přispěla řada nešťastných okolností: automat na hlášení požáru vypověděl službu,

---

³⁰ Recenzent například lituje, že „vztah titulní hrdinky k Přemyslovi, vyvolenému jejího srdce, se nevyvíjí před očima diváků, ale odhaluje se už hotový, zůstává bez sebemenší proměny a není dost vidět.“ Nebo: „Také je u většiny jednajících postav patrný, i když dobře míněný a poctivý, ale přesto poněkud suchopárný vzhled a tu a tam suchý způsob vyjadřování.“

³¹ PZ, 1881, č. 183 (13. 8.).

³² PZ, 1881, č. 183 (13. 8.).

³³ PZ, 1881, č. 183 (13. 8.).

rezervoár s vodou pro případy požáru v Národním divadle byl prázdný, železná opona nemohla být spuštěna. Na konci se chválí obětavost mnoha dobrovolníků, kteří se zúčastnili hašení.

Po této prvotní podrobné zprávě následuje mnoho dalších, obdobně detailních. Každá další zjištěná informace je zveřejňována. Kvůli katastrofě se konají výjimečná zasedání městské rady, která se rozhodla věnovat na znovupostavení divadla 50 000 zlatých, oficiálně poděkovat hasičům i všem, kteří při hašení ochotně a obětavě pomáhali. Na vyvěšovaných listech byla zveřejňována zpráva obhajující hasiče, kteří byli nařčeni z pozdního příjezdu kvůli své účasti na pohřbu kolegy Diviše. V této zprávě se uvádí na pravou míru, že hasiči byli z pohřbu včas zpátky na svých stanovištích, avšak zpráva o požáru je zastihla teprve v 6 hodin 25 minut, načež dojeli na místo události velmi brzy poté. Lidé z Prahy i okolí jezdí ze zvědavosti na místo katastrofy, ale je zakázáno vstupovat do prostoru divadla. Je vyjmenováváno, co naštěstí z budovy odolalo ohni. Soudní komise prodlévala na místě požáru dvě hodiny a pořídila tzv. místní nález. Divadelní výbor 13. srpna zvolil komisi, která bude zkoumat zaprvé odhad škody a zadruhé příčinu vzniku ohně. Profesor Zítek je toho mínění, že by divadlo, pokud by byly prostředky, mohlo být postaveno do dvou až tří let.³⁴

Další článek³⁵ se zabývá podrobným zkoumáním budovy Národního divadla, které 15. srpna provedla magistrátní komise. Ta zjistila, které části budovy jsou v pořádku, které jsou zcela zničeny a kterým hrozí zřícení. Dále popisuje, že ze všech částí země přicházejí zprávy o horlivých sbírkách ve prospěch nového Národního divadla. Na konci článku je popsána návštěva místa požáru komisí pojišťovacích společností, členy Divadelního výboru a technickými experty, která se konala 16. srpna.

Na sezení Divadelního výboru 22. srpna byl zamítnut návrh stavební sekce zrušit 3. a 4. galerii a vytvořit pouze amfiteatrálně vystavěnou galerii, která by dosahovala jen do výšky stropu.³⁶

Jeden z článků se zabývá také fenoménem, který se po požáru rozšířil. Několik lidí se v následujícím období nezávisle na sobě přiznávalo k zapálení Národního divadla. V tomto článku se dovídáme, že se šíří zvěst o zatčení člověka v Plzni, který prý zapálil české Národní divadlo. „*A vskutku přišla z Plzně viceprezidentovi výboru Národního divadla panu Dr. Škardovi zpráva, že žhář byl zatčen.*“³⁷ Dále se zde uvádí případ krejčovského tovaryše

---

³⁴ PZ, 1881, č. 184 (14. 8.).

³⁵ PZ, 1881, č. 185 (17. 8.).

³⁶ PZ, 1881, č. 190 (23. 8.).

³⁷ PZ, 1881, č. 202 (6. 9.).

Wenzela Janovského z Tábora, který se během svého převozu z Žatce přes Plzeň domů přiznal, že on zapálil divadlo. V Plzni byl odevzdán okresnímu soudu, ale během eskortování do Prahy založení požáru popřel a tvrdil, že u stavby divadla nikdy nebyl zaměstnán. Pan Balthasar má vést vyšetřování, jenž má ukázat, které z těchto tvrzení je pravdivé.

Zpráva o soudním přelíčení, které se konalo 20. listopadu 1881 proti možným viníkům požáru Národního divadla, je jedním z nejdelších článků Prager Zeitung, týkajících se Národního divadla v období od roku 1881 do roku 1883. V této zprávě jsme podrobně seznámeni s průběhem přelíčení, výpověďmi svědků i obžalovaných, dokonce zde nalezneme i konkrétní citace. Soudcem byl Novotný, Divadelní výbor zastupoval Dr. Šolc, obhájcem obžalovaných byl Dr. Bendiener, státním zastupitelem policejní koncipient Janata, obviněnými tři dělníci firmy „Deckert a Homolka“, konkrétně dvaadvacetiletý mechanik Karl Machal, devatenáctiletý stavební zámečnický Emil Janisch a dvaadvacetiletý stavební zámečnický Wenzel Ziniburg. Tito tři mladíci se osudného 12. srpna nacházeli na střeše divadla a připájeli hromosvod. Vyšetřování po požáru zjistilo jejich „*trestuhodnou nedbalost*“³⁸.

Následuje výčet svědků, kteří si všimli ohně či jiných podezřelých okolností (děvečka naproti divadlu bydlící manželky stavitele paní Krtkové, dozorčí personál divadla, hasič Josef Zahradka, malíř dekorací Josef Hais a jeho pomocník, atd.). „*Klempířský pomocník Antonín Mitrowsky měl v divadle připájet několik vzduchových potrubí, přišel ale dříve a vystoupal s pomocníkem Sudou na střechu, kde uviděl dva dělníky pracující blízko hromosvodu. Ti měli na jednom ještě nepokrytém místě střechy postavena pájecí kamna s rozžhaveným uhlím, vedle nich ležel pytel s dřevěným uhlím. Dělníci dokonce šli tak daleko, že žár ve špatně chráněných kamnech rozdmýchávali, takže jiskry sršely kolem. (...) Také kominík W. Borowička viděl pytel s dřevěným uhlím a cvičební mistr hasičů viděl zcela zřetelně v blízkosti hromosvodu vypálený otvor.*“³⁹

První obžalovaný Karel Machal vypověděl, že jeho práci bylo spolu se dvěma pomocníky připájet mosazí měděné dráty na místo, kde měly nad střechou vést. Pomocníci prý přišli na střechu už v osm hodin ráno, on ale teprve v deset hodin. Dále popsal příslušná kamna s uhlím („*stála na třech tři čtvrtě palce vysokých nohách a byla opatřena dvojítm dnem*“⁴⁰) a vysvětlil, že kvůli nedostatku uhlí práci v poledne přerušili a odpoledne se jí také nemohli věnovat kvůli nevhodnému počasí, takže ve tři hodiny přikázal žhavé uhlí uhasit a přerušit práci. „*Kamna prý stála na kusu plechu na ochozu a byla obstavena silnými*

---

³⁸ PZ, 1881, č. 239 (21. 10).

³⁹ PZ, 1881, č. 239 (21. 10).

⁴⁰ PZ, 1881, č. 239 (21. 10).

plechovými pláty. Kousky dřevěného uhlí, kterými byla kamna naplněna, prý byly nejvýše tři palce velké.⁴¹ Na otázku státního zástupce, proč obžalovaný při vyšetřování uvedl, že kamna stála na střeše, odpověděl, že to prý tehdy slíbil. V článku dále následuje citace rozhovoru předsedajícího a obžalovaného:

„Předsedající: Je u Vás běžné, že odejdete od práce, aniž byste se přesvědčili, že je oheň udušen?

Obžalovaný: Neměl jsem žádný příkaz.

Předsedající: Létały kolem z kamen během práce jiskry?

Obžalovaný: Ano, ale ty se uhasily ve vzduchu. (...)“⁴²

Další obžalovaný Zinniburg uvedl, že kousky uhlí v kamnech měly průměr nejvýše jeden palec, že pájecí kamna, která stála na ochozu, obstoupil plechovými pláty a v půl čtvrté byl oheň uhašen Janischem.

Obžalovaný Janisch tvrdil, že žhnoucí uhlí zalil konví, kterou si půjčil od malířů. Použil prý asi pět žejdlíků vody a pak je nasypal do okapu, načež na ně Zinniburg nalil ještě jednu konev vody. Předsedající poté zdůraznil velkou nedbalost, kterou ukazuje obzvláště to, že žhnoucí uhlí bylo nasypáno do okapu. Nakonec bylo soudní líčení odročeno.

Druhý a poslední článek v Prager Zeitung o tomto soudním přelíčení, které se konalo 22. listopadu 1881, prozrazuje konečné rozhodnutí soudu. Vypovídali zde například zednický polír Antonín Kučera, který popisoval konstrukci okapového žlabu, ředitel firmy „Deckert a Homolka“ Karl Scholta, který se zastával Machala (vysvětloval, že obžalovaní Zinniburg a Janisch měli mít pájení hotovo již 11. srpna, ale protože neuspěli, poslal za nimi 12. srpna Machala, který jim měl pomoci, a proto by hašení ohně mělo být přisouzeno nikoli Machalovi, ale ostatním obžalovaným), dále zaměstnanec firmy „Deckert a Homolka“ Josef Panagel či klempířský mistr Josef Šulc.

Dr. Šolc uvedl, že podle předběžných odhadů se dá škoda vyčíslit na půl milionu zlatých, a poté, co bude První českou vzájemnou pojišťovnou vyplaceno 274 800 zlatých, Divadelnímu výboru zůstane škoda 298 058 zlatých.

Nakonec promluvil obhájce obžalovaných Dr. Bendiener, který je zde i citován: „Machal byl pouze vyslán, aby na práci dohlédl, dělal ještě něco jiného a vyzval oba dělníky, aby oheň uhasili. - Oba nezkušení mladíci ale při hašení udělali to, co považovali za nutné.

---

⁴¹ PZ, 1881, č. 239 (21. 10).

⁴² PZ, 1881, č. 239 (21. 10).

Už dávno by měli na lavici obžalovaných sedět naprosto jiní lidé! Kde byl dozor, a kde byli hasiči?“⁴³

Navzdory soucitnému proslovu obhájce soudce sice prohlásil Máchala za nevinného, avšak Emil Janisch a Wenzel Zinniburg byli prohlášeni vinnými kvůli porušení bezpečnosti cizího vlastnictví a odsouzeni k dvoutýdennímu vězení zpřísněnému o dva dny bez jídla. Poškození byli odkázáni na občanskoprávní řízení.

Dá se předpokládat, že požár takového to rozsahu vzbudí velký zájem médií. Prager Zeitung se však neomezil na pouhou událost požáru, ale, jak jsme ukázali, bedlivě sledoval také dění po požáru. Prostor, jaký věnoval zvláště dohadům o příčinách požáru a pak soudnímu přelíčení s podezřelými ze zavinění požáru, nasvědčuje tomu, jak hojně bylo toto téma diskutováno i mezi německy mluvícími obyvateli Prahy.

4.4 Velký bazar

Bezprostředně po požáru Národního divadla se české obyvatelstvo začalo zabývat tím, jak dosáhnout znovupostavení poškozené budovy. Také těmto snahám věnuje Prager Zeitung značný prostor. Referuje o tom, jak se na pomoc tíživé finanční situaci Divadelního výboru rozhodlo mnoho lidí podniknout různorodé akce, jako ochotnická představení či přednášky. Další z nich bylo konání bazarů, jejichž výtěžek šel také do pokladny Národního divadla.

O velkém bazaru na Žofině, který začal 24. září 1881, Prager Zeitung podrobně informuje. S nadšením popisuje, jak krásně je sál vyzdoben: *„Pódium pod orchestrem je proměněno v exotický háj, jehož střed bude skrývat výtečný bufet, pódium pod galerií naproti tomu ukřívá malou knihovnu ukřívající znamenité umělecké poklady slovanské literatury...“*⁴⁴ Dále se tu sáhodlouze vyjmenovávají předměty, které zde lidé na pomoc stavbě nového Národního divadla mohou zakoupit, jako *„jemné galanterní zboží všeho druhu, nádherné předměty z broušeného skla, porcelánové zboží, kožené zboží, obrázky všeho druhu, dýmky, vycházkové hole, hračky, dětské oblečení, peněženky, cigaretové špičky a zručné dřevořezby v bohatém výběru“*, a to *„od 50 zlatých níže až k 5 krejcarům.“*⁴⁵ Následující den noviny referují o hojně návštěvnosti zejména v odpoledních hodinách a prořídých prodejních

---

⁴³ PZ, 1881, č. 241 (23. 10.).

⁴⁴ PZ, 1881, č. 217 (24. 9.)

⁴⁵ PZ, 1881, č. 217 (24. 9.)

pultech. Tři dny po zahájení bazaru noviny už jen stručně konstatují, že „*velký bazar k dobru znovuvybudování Národního divadla poskytl úctyhodnou částku 6 403 zlatých.*“⁴⁶

Podle těchto článků můžeme odvodit, že i německé obyvatelstvo se zajímalo o sbírky na nové Národní divadlo, a to především formou bazarů, které byly pro návštěvníky obzvláště atraktivní. Jak ale později zjistíme, sami Němci se k těmto sbírkám pravděpodobně také aktivně přidávali.⁴⁷

4.5 Finanční situace

V Prager Zeitung lze vysledovat i téma finančního zajištění stavby Národního divadla, kterému věnoval největší pozornost samozřejmě Divadelní výbor, ale hluboce zajímal i české a zjevně i německé občany.

Po požáru výbor v rozsáhlé zprávě informoval o své činnosti, aby na něj nemohlo padnout obvinění za zanedbání péče o finanční stránku. V této zprávě „*byly zdůrazněny všechny skutečnosti, aby byl poskytnut důkaz, že výboru nelze přisoudit žádnou vinu na rozsahu požáru divadla. Pojistná částka 378 400 zlatých má být plně dostačující. Všechna preventivní opatření prý byla učiněna.*“⁴⁸ Škoda způsobená požárem byla vyčíslena na 550 000 zlatých, ale rekonstrukce byla odhadována na ještě vyšší částku. Ve zprávě je také pečlivě zaznamenáno, že „*od roku 1850 do 12. srpna 1881 činily příjmy díky sbírkám 1 651 224 zlatých a 75 krejcarů, výdaje 1 620 706 zlatých a 58 krejcarů, zbytek v pokladně tedy je 30 518 zlatých a 17 krejcarů.*“⁴⁹

První česká vzájemná pojišťovna, která Divadelnímu výboru vyplatila sumu odškodného, se rozhodla kromě ní věnovat 22 000 zlatých Divadelnímu družstvu za shořelé garderoby a někdejší rekvizity, a navíc jako záchranné výlohy 1 030 zlatých.⁵⁰ Kromě toho se ještě rozhodla darovat 200 zlatých členům pražského hasičského sboru, kteří zasahovali při požáru Národního divadla.⁵¹

---

⁴⁶ PZ, 1881, č. 219 (27. 9.).

⁴⁷ Viz následující kapitola. Je nutno podotknout, že německý tisk byl čten také Čechy, ale zapojení některých Němců do sbírek na Národní divadlo lze považovat za pravděpodobné.

⁴⁸ PZ, 1881, č. 245 (28. 10.).

⁴⁹ PZ, 1881, č. 245 (28. 10.).

⁵⁰ PZ, 1881, č. 197 (31. 8.).

⁵¹ PZ, 1881, č. 203 (7. 9.).

Velmi zajímavá a cenná je pro nás také zpráva o finanční situaci Divadelního výboru. V čísle 265 z roku 1883 se v Prager Zeitung dočteme, že na slavnostním shromáždění výboru den po druhém otevření Národního divadla předčítal dr. Růžička výroční zprávu, v níž jsou též detailní informace o minulé i přítomné finanční situaci výboru: „*Účet staré stavby vykazoval příjmy 335 318 zlatých a 17 krejcarů a výdaje 236 877 zlatých a 73 krejcarů. Pro nový účet tedy zůstalo 98 444 zlatých 44 krejcarů. V době od 12. srpna 1881 do 31. října 1883 činily příjmy 1 045 869 zlatých a 6 krejcarů (z toho získáno dary majestátu císaře 20 000 zlatých, c. a. k. výsosti nejjasnějšího korunního prince 5 000 zlatých, města Prahy 50 000 zlatých, jinými příspěvky a dary 257 539 zlatých, správou Národních listů 248 698 zlatých, Pokroku 167 374 zlatých, Politik⁵² 104 298 zlatých). Výdaje činily 815 424 zlatých a 13 krejcarů. K prvnímu listopadu tedy zůstává 230 444 zlatých a 93 krejcarů, k tomu hypoteční dluh 150 000 zlatých, nákup garderoby 20 000 zlatých, nástroje orchestru 1 253 zlatých. (...) Budova je pojištěna na 690 466 zlatých.*“⁵³

Podle tohoto článku zjišťujeme, že němečtí občané se nejenom zajímali o dění kolem Národního divadla včetně jeho finanční situace, ale že také sami přispívali na jeho znovupostavení. Deník Politik zorganizoval sbírku, která Národnímu divadlu vynesla celých 104 298 zlatých, tedy vskutku nemalou částku. Němci se tedy nejenom zajímali o českou kulturu, ale sami také aktivně přispívali k jejímu rozvoji.

4.6 Spor s profesorem Zítkem

V lednu roku 1882 se prudce vyhrotily vztahy mezi Divadelním výborem a profesorem Zítkem. Prager Zeitung o tomto napínavém sporu, který se táhl několik měsíců, své čtenáře podrobně informuje. Stavební sekce Divadelního výboru se rozhodla odstoupit a jako důvod uvedla naprostý nesouhlas s prací profesora Zítka, který dosud nepředložil slibované plány a skici.⁵⁴ Tuto vyhrocenou situaci se výbor snažil okamžitě vyřešit, a tak hned následující den na dalším zasedání pronesl Dr. Škarda pochvalnou řeč na dosavadní činnost stavební sekce, profesor Zítek odmítl obvinění proti němu vznesená a vysvětlil, že zdržení bylo způsobeno nutností změnit plány s ohledem na bezpečnostní opatření vyplývající

---

⁵² Podle tohoto údaje zjišťujeme, že i německé noviny se podílely na sbírce pro nové české Národní divadlo.

⁵³ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁵⁴ PZ, 1882, č. 21 (26. 1.).

z katastrofy v Ringtheateru, avšak je schopen své nové plány kdykoli předložit. „*Výbor se poté rozhodl prohlédnout si plány v pondělí, písemně požádat členy stavební sekce o odvolání rezignace a zároveň o prohlédnutí plánů, aby výbor získal odborný znalecký posudek. Pan Doubek jako předseda stavební sekce byl speciálně požádán, aby přiměl členy sekce k návratu.*“⁵⁵ V únoru se v krátké noticce dozvídáme, že (zatím) vše dobře dopadlo, profesor všechny hotové plány předložil a Dr. Škarda mu za ně vyslovil dík.⁵⁶ Ovšem happy-endem tento spor neskončil. V březnu se z podrobné zprávy dovídáme, že plány vypracované profesorem Zítkem a změny provedené profesorem Pacoldem, profesorem Tillem a architektky Doubkem a Buldrou neuspěly u poradní komise. Profesor Zítek dostal několik otázek týkajících se například počtu diváků v hledišti, dobré viditelnosti diváků na jeviště a dostatku prostoru pro hudebníky a šatny herců. Komise dospěla k závěru, že plány profesora Zítka a jeho kolegů neodpovídají požadovaným kritériím a nemůže je tedy doporučit k uskutečnění. Nakonec bylo rozhodnuto, že se musí vypracovat zcela jiné plány a během tří týdnů je předložit stavební komisi.⁵⁷ Tento pro Divadelní výbor jistě nepříjemný a krajně napínavý spor noviny zjevně velice zajímal, protože o několik málo dní později dokonce zveřejňují velmi uctivý, ale jasně odmítavý dopis výboru adresovaný profesoru Zítkovi. V něm mu výbor děkuje za jeho práci, ale zároveň oznamuje, že jeho plány již nevyužije. Na konci dopisu ještě zdvořile prosí, aby jim doručil všechny plány, které jsou majetkem Národního divadla.⁵⁸ O dva měsíce později s úlevou zjišťujeme, že starosti výboru s projekty jsou vyřešeny, protože se výbor rozhodl přijmout plány vypracované profesorem Schulzem. V článku je zdůrazněno, že tyto plány umožňují instalovat v divadle o 600 míst více, než podle projektu profesora Zítka. „*Výbor plány schválil a rozhodl se předložit je ihned magistrátu za účelem získání stavebního povolení.*“⁵⁹ Uzavřením tohoto případu v Prager Zeitung je zpráva o poslední smlouvě s profesorem Schulzem, podle níž dostane „*za předložení plánu 9 000 zlatých ve splátkách a to tak, že poslední v částce 3000 zlatých v den prvního divadelního představení. Ve stavební komisi byl panu profesoru Schulzovi přidělen poradní hlas.*“⁶⁰ Tento vskutku vzrušující spor nakonec dopadl dobře a stavba nového Národního divadla mohla začít.

---

⁵⁵ PZ, 1882, č. 23 (28. 1.).

⁵⁶ PZ, 1882, č. 34 (11. 2.).

⁵⁷ PZ, 1882, č. 68 (23. 3.).

⁵⁸ PZ, 1882, č. 71 (28. 3.).

⁵⁹ PZ, 1882, č. 108 (11. 5.).

⁶⁰ PZ, 1882, č. 150 (5. 7.).

Celý spor pak ještě připomenul a shrnul dr. Rieger den po slavnostním otevření obnoveného Národního divadla na shromáždění v Měšťanské besedě 19. listopadu 1883: „S profesorem Zítkem byla uzavřena smlouva, o jejímž nástinu nechtěl blíže hovořit, avšak musel říci to, že mu ležela v rukou výlučná moc a stavební komise byla zmožena. Po požáru pan prof. Zítek, jehož schopnosti nemohou být popírány, nabídl, že převezme plány a provedení bez náhrady, ale za minulost vyžadoval jistou částku a výbor byl toho přesvědčen, že nezbyvá nic jiného, než se s ním vyrovnat s třiceti tisíci zlatými a tuto částku vyplatit. Pan prof. Zítek měl poté vypracovat nové plány. Přitom měly být odstraněny dosavadní nedostatky, těsné hlediště, závady na jevišti a na galeriích. Trvalo delší čas, než prof. Zítek plány předložil, avšak v tomto případě dosazené komisi odborníků se tyto plány nelíbily a vyžadovala další změny. To pana prof. Zítka rozladilo tak, že se zřekl jakékoli další spolupráce. Vynořila se otázka, zda nemá být stavba převedena na nějakého soukromého podnikatele a tu připadla v úvahu firma „Fellner und Hellmer“, která již postavila více divadel, která se výtečně osvědčila, co se týče praktické konstrukce, ornamentální výzdoby a solidnosti provedení. Výbor však trval na názoru, že se zde jedná o stavbu z prostředků lidu, a tak by také provedení mělo být přenecháno českým umělcům. Poté byl požádán pan prof. Schulz, aby převzal vypracování plánů. To bylo v dubnu před dvěma lety. Pan prof. Schulz přijal tuto záležitost s důkladnou znalostí věci a neúnavnou pílí a předložil plány v kratším čase, načež mohla práce začít.“⁶¹

O sporu s profesorem Zítkem se v Prager Zeitung objevuje 8 zpráv, které jsou mnohdy rozsáhlejší, vždy detailní a pokrývají období dvou let. Byl to tedy spor i přes svou délku důležitý nejen pro vznik druhého Národního divadla, ale i pro německý tisk.

4.7 Probíhající stavba

O probíhajících pracích na stavbě nového Národního divadla referuje Prager Zeitung také velmi pečlivě. Pro ukojení očekávané zvědavosti čtenářů podrobně vyjmenovává práce, které byly dosud provedeny, práce, které se plánují na nejbližší dobu, materiály, které jsou používány (a často i jejich původ) i počet pracovníků, kteří jsou momentálně na stavbě zaměstnáni.

---

⁶¹ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

První zpráva tohoto druhu se v novinách objevuje v červnu roku 1882. V ní se vyjmenovávají činnosti, které byly na stavbě provedeny od začátku dubna. Nejsou to však pouhé strohé seznamy, ale informace hýřící podrobnostmi, jako: „*Na vrchní části zábradlí byla pískovcem z Hořic nahrazena vrchní vrstva kordonů, které požárem hodně utrpěly. Spodní část kordonů byla obložena cementem. Také okna byla olemována novým pískovcem. Tím byla také obnovena omítka na straně vedoucí k Ferdinandstraße.*“⁶² nebo „*V současné době je na stavbě zaměstnáno 90 zedníků, tesařů a nádeníků, 13 montérů a 103 dalších pracovníků.*“⁶³

Ještě téhož měsíce a se stejným smyslem pro detail se dovídáme, jak stavba zatím pokročila: „*Na stavbě českého Národního divadla je nyní zaměstnáno asi 100 pracovníků. Nad hledištěm byly přinýtovány čtyři hlavní nosníky, na postavení zbylých tří se nyní pracuje.*“⁶⁴ Také se dovídáme, že se pracuje na znaleckém posudku projektů strojních zařízení pro jeviště, na projektu topení a ventilace a nakonec že budou zadány kamenické práce pro vrchní balustrády a pokrývačské práce, protože bude zvýšen počet dělníků.

Další informace se objevuje až říjnu a je velmi stručná. Oznamuje, že začíná čtrnáctidenní montování krovu Národního divadla a pracovat se bude vždy od svítání do devíti hodin večerních.⁶⁵ Avšak o necelé dva měsíce později jsme podrobně a nadšeně informováni, že „*Práce na Národním divadle pokračují svěže vpřed, obzvláště ve vrchních prostorech budou práce provedeny s co největší rychlostí.*“⁶⁶ Poté opět následuje podrobný výčet hotových i plánovaných prací („*Lampa na vrchní ploše střechy kráčí vstříc svému dokončení, umístění střešních oken v počtu osmi bylo zahájeno*“⁶⁷ atd.).

Čtenář Prager Zeitung byl tedy o probíhající stavbě nového Národního divadla podrobně informován, a to způsobem nejen detailním, ale často také přímo nadšeným.

4.8 Požár v Prozatímním divadle

---

⁶² PZ, 1882, č. 131 (11. 6.).

⁶³ PZ, 1882, č. 131 (11. 6.).

⁶⁴ PZ, 1882, č. 143 (25. 6.).

⁶⁵ PZ, 1882, č. 246 (28. 10.).

⁶⁶ PZ, 1882, č. 280 (8. 12.).

⁶⁷ PZ, 1882, č. 280 (8. 12.).

V Prozatímním divadle došlo 7. března 1882 k události, která mrazivě připomínala požár prvního českého Národního divadla⁶⁸. „*České Prozatímní divadlo včera odpoledne tonulo v nebezpečí, že se stane obětí hroživé katastrofy*“⁶⁹, oznamovala následujícího dne první zpráva v Prager Zeitung. Této pro mnohé Čechy děsivé příhodě se noviny věnovaly velmi podrobně, v nadcházejících dnech uveřejnily čtyři poměrně rozsáhlé a zevrubné zprávy. V první (a nejdelší) z nich se uvádí, že detonace, která zazněla ve 2 hodiny a 35 minut odpoledne, byla tak mohutná, že roztříštila několik oken budovy a značně vyděsila kolemjdoucí. Zároveň už známe viníky, jsou jimi neopatrní zaměstnanci plynárny, kteří v divadle právě pracovali na zavedení plynu. Z nařízení zemského výboru musely být plynoměry pro hlediště a jeviště odděleny. Práce probíhala již tři týdny a chýlila se ke svému konci. V poledne dělníci opustili svou práci a jeden z nich nechal plynové ventily otevřené. Když se odpoledne vraceli se světlem zpět, následovala exploze. Ta dva dělníky vymrštila na stěnu. Oba však vyvázli s lehkými zraněními. Oheň se rychle šířil. Naštěstí strojmistr Prozatímního divadla Procházka a prodavač vstupenek německého zemského divadla Tvrdý přispěchali do divadla a začali oheň hasit konvemi. Na pomoc přiběhlo několik dalších lidí a Procházkovi se naštěstí podařilo otevřít hydranty. Brzy nato přispěchali hasiči a těm se v krátkém čase podařilo oheň uhasit. Škody naštěstí nebyly velké. Krátce po výbuchu se na místo požáru dostavilo několik významných vedoucích osob, jako například policejní ředitel Ritter von Stejskal nebo starosta Skramlik, a mnoho policejních úředníků. Prohlédli si veškeré místnosti a přesvědčili se o bezpečnostních opatřeních. Početné publikum zvědavců musela odhánět bezpečnostní hlídka. „*Představení se toho dne nekonalo, neboť se očekávalo rozhodnutí technické komise*.“⁷⁰

Takto podrobně je popsána událost již prvního dne poté. Také třetí den se události věnuje na stránkách Prager Zeitung notně prostoru, k tomuto tématu zde nalezneme dokonce dva články. Podle prvního z nich (s názvem **Zur Gasexplosion im böhmischen Intermistheater**⁷¹, se 8. března ve 2 hodiny odpoledne do Prozatímního divadla dostavila technicko-policejní komise, která vyšetřovala, zda jsou jeviště a plynové osvětlení poškozeny a zda je možné znovu zahájit představení. Komise zjistila, že jeviště zůstalo nepoškozeno, ale trámy v propadlišti a schody do plynové kotelny byly částečně ohořelé. Nakonec

---

⁶⁸ O této události se však dnes málokde dočteme, není o ní zmínka ani v Historickém přehledu v objemné dvojdielné publikaci *Prozatímní divadlo I. a II.* z roku 2006. Viz ŠTĚPÁN, Václav; TRÁVNÍČKOVÁ, Markéta. *Prozatímní divadlo 1862 - 1883 I. díl*, Academia, s. 11-24.

⁶⁹ PZ, 1882, č. 55 (8. 3.).

⁷⁰ PZ, 1882, č. 55 (8. 3.).

⁷¹ PZ, 1882, č. 56 (9. 3.).

konstatovala, že jevišti nehrozí žádné nebezpečí a podle jejího posudku se mohou opět konat představení. Ta byla zahájena ještě téhož večera. „*Předvolání viníka požáru bude následovat během příštích dnů.*“⁷² Podle druhého článku z téhož dne (s názvem **Sicherheitsvorkehrung im böhmischen Landestheater**⁷³) se během požáru v Prozatímním divadle, zjistilo, že svíčky na schodech a chodbách, které byly uzavřeny tabulkami skla, nemohly být použity, protože se uzávěr nedal otevřít. Policejní ředitel Ritter von Stejskal proto nařídil zprávu zemskému výboru, aby toto nouzové osvětlení bylo přístupné každému.

Poslední zpráva o této události se týká soudního přelíčení z 18. března proti třem pracovníkům, kteří při instalování plynu v Prozatímním divadle zavinili explozi, „*obvinění jsou 39letý zednický pomocník Wenzel Modřanský, z Proseku, toho času bydlící v Praze, ženatý, bezdětný, 57letý u těsnění plynových rour pracující Jakob Padevět z Vysokého Újezdu, toho času bydlící na Pankráci, ženatý, otec pěti dětí a 38letý zednický a zámečnický pomocník Wenzel Kustoš z Malého Břevnova, zaměstnaný v divadle jako dozorce osvětlení.*“⁷⁴ Modřanský byl označen za původce exploze a odsouzen k třídennímu trestu vězení zpřísněnému o jeden den bez jídla, dva další obžalovaní byli odsouzeni k dvoudennímu trestu vězení, rovněž zpřísněnému o jeden den bez jídla. Všichni byli také odsouzeni k náhradě škody.

Tématu exploze plynu 7. března 1882 v Prozatímním divadle se Prager Zeitung věnuje opravdu detailně, a dokonce v jeden den uveřejňuje na toto téma dva články. Byla to událost, která, jak vidno, zajímala nejen české, ale i německé obyvatelstvo.

4.9 Otázka bezpečnosti nového Národního divadla

K velikému zájmu o bezpečnost druhého Národního divadla přispěl nejen samotný způsob zničení jeho předchůdce, ale také další ničivé události, zejména katastrofa v Ringtheateru ve Vídni, při níž 8. prosince 1881 zahynulo téměř 400 osob, ale jistě i výbuch plynu v Prozatímním divadle 7. března 1882.

---

⁷² PZ, 1882, č. 56 (9. 3.).

⁷³ PZ, 1882, č. 56 (9. 3.).

⁷⁴ PZ, 1882, č. 65 (19. 3.).

Noviny Prager Zeitung se tématu bezpečnosti nového Národního divadla také věnují. V jednom z článků⁷⁵ se například dovídáme, že 22. srpna 1881 se na sezení Divadelního výboru rozhodlo vytvořit celý krov i strop pro hlediště z železné konstrukce a vyzvat několik společností (hutě Adalbert u Klabavy, Česko-moravskou továrnu a Průmyslovou akciovou společnost), aby dodaly své obchodní nabídky. Dále byla uznána za nutnou stavba druhé protipožární zdi.

V jiném článku⁷⁶ se dovídáme, že zemský výbor určil jakousi impregnační komisi. Jeden z jejích členů, vlastník chemické továrny u městské plynárny na Žižkově Sebor, 20. května 1882 prováděl pokusy na v různé míře impregnovaných dekoracích, gáze a oblečení, které se používají v divadlech. Během těchto pokusů, při nichž bylo použito plynu, dřeva a slámy, podával podrobná vysvětlení a stanovil výsledky, které označil za uspokojivé.

Na začátku letní sezóny, kdy se v Prozatímním divadle nedalo hrát z důvodu přílišného horka, se z dubnového článku z roku 1883 dovídáme, že letní scénu z bezpečnostních důvodů podrobně obhlédli hasiči: „*předevčírem při odpoledním a večerním představení byly prostory Nového českého divadla přeplněny, před odpoledním představením se do divadla dostavil ředitel pražských požárníků pan Tiapal s dvaceti muži, aby vykonal důkladnou obhlídku divadla, vyzkoušel záchranné prostředky a seznámil manšaft s prostorami divadla.*“⁷⁷

Požáry divadel způsobené výbuchem plynu pravděpodobně také podnítily výbor k rozhodnutí pořídit novému Národnímu divadlu elektrické osvětlení. O něm se zmiňuje Rieger na slavnostním shromáždění Divadelního výboru 19. listopadu 1883, tedy den po slavnostním otevření: „*Byla vyslána deputace do Brna, která se vrátila s rozhodnutím, že se v tamním divadle znamenitě osvědčuje, že Edisonovy žárovky nabízejí kromě krásy světla ještě přednost obzvláštní bezpečnosti, že je tedy nebezpečí požáru takřka nemožné, nehledě na ekonomické výhody. Když bylo vše ostatní rozhodnuto, rozhodl se výbor pro zavedení elektrického osvětlení.*“⁷⁸

Z bezpečnostních důvodů byl při příležitosti druhého otevření Národního divadla vydán Divadelní řád (**Theaterordnung**), o jehož zveřejnění se 17. listopadu v Prager Zeitung píše a uvádí se zde jeho hlavní část (první čtyři paragrafy): „*má probíhat slavnostní příjezd ve směru od nábřeží, od Rettenbrücke a Ferdinandstrasse na rampu vedle Vltavy. Prázdné*

---

⁷⁵ PZ, 1881, č. 190 (23. 8.).

⁷⁶ PZ, 1882, č. 115 (21. 5.).

⁷⁷ PZ, 1883, č. 86 (14. 4.).

⁷⁸ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

vozy mají jet dále podél Inselgasse. Odjezd po představení bude probíhat v opačném směru. Vozy, které vyzvednou návštěvníky divadla, a pronajaté vozy se postaví po straně Rinnengasse, řidiči fiakrů a drožek postaví své vozy v řadě podél Inselgasse u domů č. 223 a 224-2 s koňmi otočenými proti divadlu, aby zůstala pasáž otevřená pro provoz vozů. K místu odjezdu smějí kočí přijíždět pouze na zavolání majitele vozu nebo jeho sluhy, nikdy však v uzavřených řadách. Vozy s členy divadla mohou při svém příjezdu a odjezdu jet bez překážek k pro ně určeným dveřím. Služebnictvo má čekat na své panstvo v Borsaaale a chovat se tiše. Není dovoleno postavit se na chodbě nebo na schodech nebo zdržovat odcházející hosty.^{79;80}

Německý tisk tedy nejevil zájem pouze o bezpečnost ve stádiu tvorby plánů a projektu stavby, ale v hojné míře také o bezpečnost i v průběhu slavnostního otevření.

4.10 Druhé otevření Národního divadla

Také o druhém otevření Národního divadla německý tisk referoval hojně a Prager Zeitung v tomto ohledu nebyl výjimkou. Ještě před druhým otevřením však noviny referovaly o událostech tomu předcházejících. V březnu roku 1883 referují noviny o výměně ředitelů, namísto prvního ředitele Jana Nepomuka Maýra nastoupil František Adolf Šubert. V čísle 54 se dočítáme: „na včerejší schůzi správního výboru českého Národního divadla byla projednávána rezignace ředitele, pana Mayra, po poradě pánů Dr. Fleischmanna, Dr. Růžičky a prof. Durdíka byla přijata. Titiž navrhli českého spisovatele pana F. A. Šuberta, člena redakce listu „Pokrok“, správní výbor tento návrh jednohlasně schválil a navrhl jmenovat Dr. Šuberta ředitelem na příští generální schůzi.“⁸¹

Datum první premiéry se neustále odsouvalo. O těchto zmatcích a posunech svědčí i zpráva z počátku října: „Jak jsme se dozvěděli, pokud nenastanou nějaké neočekávané překážky, bude se konat slavnostní otevření českého Národního divadla 30. října. V deset hodin dopoledne se shromáždí spolky a korporace u divadla, kde po zazpívání kantáty pěveckým spolkem pronese pan dr. Rieger slavnostní řeč. Večer se bude konat slavnostní

⁷⁹ PZ, 1883, č. 263 (17. 11.).

⁸⁰ Text Divadelního řádu je zveřejněn například v knize *Čtení o Národním divadle* (zde je uveden jako policejní vyhláška z roku 1881, tedy z doby prvního otevření, tato vyhláška se tedy pravděpodobně po dvou letech nijak nezměnila), viz KONEČNÁ, Hana aj. *Čtení o Národním divadle (útržky z dějin a osudů)*, s. 20.

⁸¹ PZ, 1883, č. 54 (7. 3.).

představení v divadle. Následující den dopoledne se koná slavnostní shromáždění a odpoledne slavnostní banket.“⁸² Skutečná první premiéra Libuše roku 1883 se, jak známo, nakonec konala až 18. listopadu.

Nejdelší zprávou týkající se Národního divadla v období mezi roky 1881 až 1883 vůbec je článek o slavnostním shromáždění členů výboru ve vyzdobeném sále Měšťanské besedy. Shromáždění se konalo den po premiéře. „*Pozadí sálu zdobila skupina palem, ze které vystupovala socha „Slavie“*“⁸³. Jako první promluvil předseda dr. Rieger. Nejprve věnoval čestnou vzpomínku na zesnulé členy spolku, zejména na architekta Doubka a redaktora Baráka. Promlouval v radostné náladě o tom, že jejich úsilí se nakonec dovršilo úspěchem. Avšak od osudného požáru se muselo bojovat s různými překážkami, například s rozhodnutím o způsobu provedení stavby, a zde podle Prager Zeitung Rieger podrobně popisuje spor s profesorem Zítkem (viz poslední odstavec kapitoly **4.6 Spor s profesorem Zítkem**). Dále připomíná množství opatření a prací, které muselo být provedeno a chválí rychlost a krásu stavby: „*Ještě před rokem jsme mohli do vnitřku vstoupit jen s deštníkem, dnes stojí stavba dokončena, se vši svou bohatou výzdobou, provedena tak ušlechtilé a vznešeně, že vyvolává obdiv všech cizinců a v architektonické kráse se vyrovná Hoftheateru. To můžeme říci s radostí, výbor svůj úkol zcela splnil.*“⁸⁴ Upozorňuje na to, že výbor byl napadán prudkými výčitkami a „*říkalo se, že se člověk divadla ani nedožije.*“⁸⁵ Každý teď ale musí obdivovat tu krásu, k jejímuž vzniku přispěl celý národ, „*musí každý říci, že je to dílo, které je fází dokonalosti, jako žádné jiné, že nabízí bezpečnější záruku proti nebezpečí požáru, než jakékoli jiné divadlo.*“⁸⁶ Podotýká, co vše muselo být z bezpečnostních důvodů vykonáno: zřídit nové schody a východy, přemístit šatny, sklady, zkušební sály, kanceláře a ředitelství, a z toho důvodu také přikoupit nové budovy, pořídit elektrické osvětlení. Pak připomenul zásluhy v první řadě profesora Šulce, stavební komise a jejího viceprezidenta dr. Škardy, profesora Pacolda a také řady domácích umělců. Dále zmínil první představení z předchozího dne, které prokázalo, že budova dokáže pohodlně pojmout 2000 osob a že vybavení je v každém ohledu překrásné. „*Dokonce i galerie mají vlastní foyer a pohodlné lenošky, luxus, který se sotva nachází v nějakém jiném divadle. O českém Národním divadle můžeme říci, že je to nejdemokratičtější divadlo na světě.*“⁸⁷ Dokonce i přítomní cizinci prý byli zřetelně

---

⁸² PZ, 1883, č. 230 (9. 10.).

⁸³ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁸⁴ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁸⁵ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁸⁶ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁸⁷ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

překvapení. Rieger pak ospravedlňuje rozhodnutí postavit v počátcích Prozatímní divadlo (on sám byl hlavním iniciátorem tohoto nápadu), přestože se ozývaly „*hlasy, které volaly, že se má ihned vystavět také důstojné divadlo*“⁸⁸ a zmiňuje i jeho záslužnou roli: „*dramatická Múza měla bohaté možnosti rozvíjet se, takže teď máme k dispozici řadu důstojných děl k předvádění*.“⁸⁹ Dále dodává, že co se týče výdajů, nejsme na to nejlépe a pravděpodobně stojíme před deficitem. Proto i nadále musí být hlavním mecenášem obětavý národ, který bude divadlo stále podporovat v jeho důstojné existenci. Poté Rieger mluví o českém divadle obecně a tvrdí, že „*je nutné, aby se i jinde stavěla dobrá divadla a školy, které nám přivedou nové síly*.“⁹⁰ Hlavní je podle něj podporovat stavbu českého divadla na Moravě. Nakonec „*všem vřele klade na srdce podporu českého a stejně tak i moravského divadla*.“⁹¹

Následoval potlesk a předčítání výroční zprávy dr. Růžičkou. Poté dr. Trojan poděkoval všem, kteří přispěli k uskutečnění díla, a navrhl důrazně vyžadovat moravské divadlo jako národní akci. To bylo jednohlasně přijato. Pan profesor Pacold také vyslovil dík těm, kteří se bezprostředně účastnili stavby. Na interpelaci pana Keßlera, proč se k příležitosti otevření divadla nekonal slavnostní průvod, odpověděl pan dr. Rieger, že důvodem byl jednak nedostatek financí, ale také pokročilá doba roku. Nakonec pan dr. Rieger poukázal na zářivý úspěch, kterého dosáhla národní jednota při stavbě divadla, a prorokoval, že tato jednota dosáhne stejných úspěchů i v politických otázkách. Následovalo svolání slávy.

Prager Zeitung dále popisuje slavnostní banket k oslavě otevření Národního divadla téhož dne odpoledne, který prý byl obzvláště skvělý. Celý se nesl v národním duchu a dostavili se i zástupci všech slovanských rodů. Pan dr. Rieger pronesl přípitek, v němž tvrdil, že je i císařovou vůlí, aby všechny národy byly svobodné a vyvíjely se podle stejných práv a na těchto principech Slované chtějí rozvíjet svou budoucnost. „*V tomto roce jsme uspořádali dvě slavnosti: otevření české univerzity a Národního divadla. První se věnuje vědě, druhá umění, a tak nyní budeme rychleji kráčet na vlastních nohách*.“⁹² Dále ve svém přípitku děkuje laskavosti císaře, že horlivě podporoval oba tyto projekty a uvedl, že je z těchto důvodů naší povinností provolat císaři a králi sláva. Poté se ozvalo bouřlivé „sláva“ a zazněla hymna. Nato ještě další členové výboru, ale i další přítomní hosté pronesli své přípitky či projevy chvály a díků. Na konci článku se píše, že na oslavu došlo telegraficky 200 blahopřání z celého Rakouska-Uherska.

---

⁸⁸ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁸⁹ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁹⁰ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁹¹ PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

⁹² PZ, 1883, č. 265 (20. 11.).

Po otevření Národního divadla se organizovaly tzv. divadelní vlaky. Tyto vlaky přivážely diváky z jiných měst na představení za zvýhodněnou cenu, ale tato výhoda byla rentabilní i pro Národní divadlo, protože naráz získalo stovky zvědavých diváků. Prager Zeitung se o těchto speciálně vypravených vlacích do konce roku 1883 zmiňuje dokonce dvakrát. Poprvé⁹³ o představení 28. listopadu pro kolínské občany (630 osob), kteří přicestovali vlakem o půl šesté a před začátkem představení si prohlédli všechny prostory divadla. Podruhé se zpráva týká představení 5. prosince, na které o půl čtvrté přicestovalo 730 hostů ze Slaného. Dozvídáme se dokonce, že po večerním představení odcestovali zpět do Slaného „*v jednu hodinu v noci zvláštními vozy.*“⁹⁴

V této kapitole jsme se přesvědčili, že Prager Zeitung se dění kolem dvojího otevření Národního divadla věnoval skutečně důkladně. Přitom se nezajímal pouze o novinářsky vděčná témata jako senzační vyhoření divadla těsně po dostavbě, ale velkou plochu zaplňovaly i zprávy o událostech po vyhoření, detailně sledoval novou výstavbu a zajímal se také o technickou, finanční a bezpečnostní stránku věci. Nadto zveřejňoval zevrubné recenze divadelních her a jejich představení v českém divadle. Druhé otevření Národního divadla je téma, kterému věnoval nejobsáhlejší článek daného období, dá se tedy považovat za nejvýznamnější událost české divadlo nejen pro Čechy, ale i pro německý tisk.

---

⁹³ PZ, 1883, č. 273 (29. 11.).

⁹⁴ PZ, 1883, č. 279 (6. 12.).

5. ZÁVĚR

Účelem této práce bylo zmapovat míru zájmu o české divadelní dění týkající se Národního divadla v období 1881 - 1883, tedy období pro české divadlo zřejmě nejdůležitější, v Prager Zeitung, jednom z tehdy vycházejících německých deníků. Zároveň si tato práce vytyčila za cíl odpovědět na otázku, zda je pravdou běžně rozšířené mínění, že v tomto období se německé obyvatelstvo o české dění nejevilo zájem.

Na základě prozkoumání⁹⁵ zvoleného německého tisku jsme došli k závěru, že nelze mluvit o ignoraci či přehlížení českého divadelního dění, právě naopak, Prager Zeitung se dění kolem Národního divadla v daném období věnoval velmi důkladně. Zajímal se nejen o nejdůležitější události, jako bylo první i druhé otevření Národního divadla a tragický požár, ale sledoval i méně senzační události: bazary na pomoc sbírce nového divadla, vleklý spor s profesorem Zítkem, podrobnosti o probíhající stavbě nové budovy a zajištění její bezpečnosti, finanční situaci výboru. Jako významná se jeví i značná plocha věnovaná zevrubným recenzím českého divadla.

Není však důležitá pouze skutečnost, že o českém divadelním dění Prager Zeitung referoval, ale také způsob, jakým o něm referoval. Zúčastněné a soucitné zprávy o shoření nového českého Národního divadla, ale i nadšení při popisu pokroků, kterých je dosaženo při pokračující stavbě nové budovy, to vše lze vysledovat v článcích německého tisku.⁹⁶ Z jedné zprávy dokonce vyplývá, že německý tisk (deník Politik) se podílel na organizování sbírky na znovupostavení Národního divadla. To vše vypovídá nejen o pasivním, ale také aktivním zájmu o české Národní divadlo a události s ním související.

V této práci jsem tedy zmapovala zájem Prager Zeitung o dění kolem českého Národního divadla v období 1881 - 1883 a došla jsem k závěru, že německý tisk (potažmo německé obyvatelstvo) se o ně detailně i aktivně zajímal.

---

⁹⁵ Viz Příloha obsahující seznam článků v Prager Zeitung z daného období týkající se Národního divadla.

⁹⁶ Je potřeba počítat také s možností, že některé z článků psal český přispěvatel listu, avšak tato skutečnost nic nemění na tom, že tyto články byly uveřejňovány německým tiskem a čteny německým obyvatelstvem.

6. LITERATURA

6.1 Primární literatura

Prager Zeitung. 1881, č. 1-296. Deník s občasnými přílohami.

Prager Zeitung. 1882, č. 1-297. Deník s občasnými přílohami.

Prager Zeitung. 1883, č. 1-295. Deník s občasnými přílohami.

6.2 Sekundární literatura

BĚLINA, Pavel aj. *Dějiny zemí koruny české II*. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8, 2.

ČERNÝ, František. *Idea Národního divadla*. 1. vyd. Praha: Národní galerie v Praze, 1985. Divadlo v české kultuře 19. století, s. 17-25.

IVANOV, Miroslav. *Požár Národního divadla (aneb příliš mnoho náhod)*. Praha: Academia, 2000. 211 s. ISBN 80-200-0786-5

KONEČNÁ, Hana aj. *Čtení o Národním divadle (útržky dějin a osudů)*. Praha: Odeon, 1983. 404 s.

KVAČEK, Robert. *Společenskopolitické zápasy o Národní divadlo v 70. letech 19. století*. 1. vyd. Praha: Národní galerie v Praze, 1985. Divadlo v české kultuře 19. století, s. 26-30.

MATĚJČEK, Antonín. *Národní divadlo a jeho výtvarníci*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. 311 s. ISBN

RAK, Jiří. *Divadlo jako prostředek politické propagandy v první polovině 19. století*. 1. vyd. Praha: Národní galerie v Praze, 1985. Divadlo v české kultuře 19. století, s. 44-52.

ROUBÍK, František. *Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863-1895*. Praha: Nakl. České akademie věd a umění, 1936. 319 s.

SCHILLER, Friedrich; PROKOP, Šedivý. *O mravním poslání divadla*. Praha: Č. divadelní a literární jednatelství, 1955. 51 s.

SLADKOVSKÝ, Karel. *Řeč dra. Karla Sladkovského při slavném položení základního kamenu národního divadla v Praze dne 16. května 1868* Praha: Nákladem slavnostního výboru, 1868. 14 s.

ŠTĚPÁN, Václav; TRÁVNÍČKOVÁ, Markéta. *Prozatímní divadlo 1862 - 1883 I. díl*. Praha: Academia, 2006. 743 s. ISBN (Academia) 80-200-1480-2 (1.díl)

7. PŘÍLOHA

7.1 Rok 1881

- PZ. 6., 9. 1. 1881 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 10, 14. 1. 1881 - BL - E. Labiche, H.-A. Duru: *Tajný kabinet*
- PZ. 34, 12. 2. 1881 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 38, 17. 2. 1881 - BL - A. Koukl: *Moderní Ariadna*
- PZ. 41, 20. 2. 1881 - BL - o hostování pana Bittnera...
- PZ. 47, 27. 2. 1881 - BL - T. Barrière, L. Thiboust: *Z bláta do louže*
- PZ. 52, 5. 3. 1881 - BL - Ch.-A. Lecocq: *Nepřítelkyně kardinála Mazarina*
- PZ. 57, 11. 3. 1881 - BL - F. F. Šamberk: *Jedenácté přikázání*
- PZ. 68, 24. 3. 1881 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 74, 1. 4. 1881 - BL - V. Sardou: *Cyprienna*
- PZ. 82, 10. 4. 1881 - BL - o tragédii *Agnes von Merau* a hereckém talentu slečny Bittnerové
- PZ. 84, 13. 4. 1881 - BL - o slečnách Smetanové a Frommové v opeře
- PZ. 86, 15. 4. 1881 - **Böhmisches Nationaltheater**
- PZ. 92, 23. 4. 1881 - BL - É. Erckmann, A. Chatrian: *Komtr Fricek*
- PZ. 96, 28. 4. 1881 - **Böhmisches Nazionaltheater**
- PZ. 132, 12. 6. 1881 - BNL - B. Smetana: *Libuše*
- PZ. 135, 16. 6. 1881 - BNL - B. Smetana: *Libuše*
- PZ. 141, 24. 6. 1881 - BNL - J. J. Kolár: *Smiřičtí* (Schluss folgt)
- PZ. 142, 25. 6. 1881 - BNL - J. J. Kolár: *Smiřičtí* (Schluss)
- PZ. 151, 7. 7. 1881 - BL - E. Gondinet, F. Oswald, P. Giffard: *Muž bez ženy a žena bez muže*
- PZ. 157, 14. 7. 1881 - BL - G. Moser, F. Schönthan: *Válka v míru*
- PZ. 168, 27. 7. 1881 - BL - K. Šípek, G. Schmoranz: *Růžové okovy*
- PZ. 181, 11. 8. 1881 - BL - E. Gondinet, A.-Ch.-A. Bisson: *Cesta do Italie*
- PZ. 183, 13. 8. 1881 - **Brand des böhmischen Nationaltheaters**
- PZ. 184, 14. 8. 1881 - **Zum Theaterbrand**

PZ. 185, 17. 8. 1881 - **Zum Brande des böhmischen Nazionaltheaters**
 PZ. 190, 23. 8. 1881 - **Böhmisches Nazionaltheater**
 PZ. 192, 25. 8. 1881 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 197, 31. 8. 1881 - **Zum Brande des Nazionaltheaters**
 PZ. 202, 6. 9. 1881 - **Zum Brande des českischen Nazionaltheaters**
 PZ. 203, 7. 9. 1881 - **Zum Brande des českischen Nazionaltheaters**
 PZ. 206, 11. 9. 1881 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 209, 15. 9. 1881 - BL - K. Bendl: *Černohorci*
 PZ. 210, 16. 9. 1881 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 215, 22. 9. 1881 - BL - A. H. Sokol: *Starý vlastenec*
 PZ. 217, 24. 9. 1881 - **Bazar zum Besten des böhmischen Nazionaltheaters**
 PZ. 218, 25. 9. 1881 - **Der Damenbazar**
 PZ. 219, 27. 9. 1881 - **Der grosse Bazar**
 PZ. 226, 6. 10. 1881 - BL - A. Dvořák: *Tvrdé palice*
 PZ. 239, 21. 10. 1881 - **Der Brand des českischen Nazionaltheaters**
 PZ. 241, 23. 10. 1881 - **Der Brand des českischen Nazionaltheaters**
 PZ. 245, 28. 10. 1881 - BL - F. Marchetti: *Ruy Blas*
 PZ. 245, 28. 10. 1881 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 250, 4. 11. 1881 - BL - P. Ferrari: *Dvě dámy*
 PZ. 263, 19. 11. 1881 - BL - F. Schönthan, G. Moser: *Naše ženy*
 PZ. 272, 30. 11. 1881 - BL - Z. Fibich: *Blaník*
 PZ. 275, 3. 12. 1881 - BL - Z. Fibich: *Blaník*
 PZ. 285.16.12.1881 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 288, 20. 12. 1881 - **Das böhmische Interimstheater**
 PZ. 289, 21. 12. 1881 - BL - F. A. Šubert : *Probuzenci*
 PZ. 291, 23. 12. 1881 - BL - A.-E. Vacquerie: *Jean Baudry*

7.2 Rok 1882

PZ. 10,13.1.1882 - BL - F. Grillparzer: *Sappho*

- PZ. 21,26.1.1882 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
- PZ. 22,27.1.1882 - BL - O. Pinkas: *Nerovné manželství*
- PZ. 23,28.1.1882 - **Vom českischen Nazionaltheater**
- PZ. 24, 29. 1. 1882 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 28, 4. 2. 1882 - BL - M. S. Anger: *Záletníci*
- PZ. 34, 11. 2. 1882 - **Vom českischen Nazionaltheater**
- PZ. 36, 14. 2. 1882 - BL - F. F. Šamberk: *Josef Kajetán Tyl*
- PZ. 39, 17. 2. 1882 - BL - V. Sardou: *Odetta*
- PZ. 55, 8. 3. 1882 - **Gasexplosion im českischen Interimstheater**
- PZ. 56, 9. 3. 1882 - **Zur Gasexplosion im böhmischen Intermistheater**
- PZ. 61, 15. 3. 1882 - BL - J. Vrchlický: *Drahomíra*
- PZ. 65, 19. 3. 1882 - **Die Gasexplosion im InterimsTheater**
- PZ. 68, 23. 3. 1882 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
- PZ. 71, 28. 3. 1882 - **Böhmisches Nazionaltheater**
- PZ. 73, 30. 3. 1882 - BL - J. Zeyer: *Stará historie*
- PZ. 88, 18. 4. 1882 - **Das böhmische Nazionaltheater-Konsorzium**
- PZ. 91, 21. 4. 1882 - BL - Ch.-A. Lecocq: *Den a noc*
- PZ. 100, 2. 5. 1882 - BL - J. Durdík: *Karthaginka*
- PZ. 108, 11. 5. 1882 - **Böhmisches Nazionaltheater**
- PZ. 113, 18. 5. 1882 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 115, 21. 5. 1882 - **Feuerprobe mit imprägnierten Dekorationsstücken**
- PZ. 131, 11. 6. 1882 - **Der Bau des böhmischen Nazionaltheaters**
- PZ. 131, 11. 6. 1882 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 133, 14. 6. 1882 - **Neues böhmisches Theater**
- PZ. 135, 16. 6. 1882 - BL - J. Vrchlický: *Smrt Odyssea*
- PZ. 141, 23. 6. 1882 - BL - H. Laube: *Náměstek Bengálský*
- PZ. 143, 25. 6. 1882 - **Vom böhmischen Landestheater**
- PZ. 143, 25. 6. 1882 - **Vom českischen Nazionaltheater**
- PZ. 149, 4. 7. 1882 - BL - G. Moser, F. Schönthan: *Buben z Bubnova*
- PZ. 150, 5. 7. 1882 - **Böhmisches Nazionaltheater**
- PZ. 155, 11. 7. 1882 - BL - É. Augier, J. Sandeau: *Zkouška bohatstvím*
- PZ. 174, 2. 8. 1882 - BL - P. I. Čajkovskij: *Panna Orleanská*
- PZ. 181, 10. 8. 1882 - BL - H. Wilken, O. Justinus: *Bílín-Milín*

PZ. 200, 2. 9. 1882 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 203, 6. 9. 1882 - BL - L. Varney: *Vojsko v dívčím ústavu*
 PZ. 218, 24. 9. 1882 - BL - M. Bałucki: *Těžké ryby*
 PZ. 232, 12. 10. 1882 - BL - A. Dvořák: *Dimitrij*
 PZ. 246, 28. 10. 1882 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 249, 1. 11. 1882 - BL - A. Dvořák: *Čertova stěna*
 PZ. 251, 4. 11. 1882 - BL - F. F. Šamberk: *Podskalák*
 PZ. 255, 9. 11. 1882 - BL - B. Smetana: *Čertova stěna*
 PZ. 258, 12. 11. 1882 - BL - A.-Ch.-A. Bisson: *Zabil ženu*
 PZ. 261, 16. 11. 1882 - **Sicherheitsvorkehrungen**
 PZ. 268, 24. 11. 1882 - BL - F. Schönthan: *Hloupý kousek*
 PZ. 280, 8. 12. 1882 - **Vom Nazionaltheaterbau**
 PZ. 284, 14. 12. 1882 - BL - E. Scribe: *Ministr a obchodník*
 PZ. 290, 21. 12. 1882 - BL - A. Fredro (st.): *Panenské sliby aneb Magnetismus srdce*
 PZ. 296, 30. 12. 1882 - BL - Gogol: *Námluvy*

7.3 Rok 1883

PZ. 8, 11. 1. 1883 - BL - J. J. Kolár: *Primátor*
 PZ. 13, 17. 1. 1883 - BL - J. Vrchlický: *V sudě Diogena*
 PZ. 25, 31. 1. 1883 - BL - Wolski, Moniuszko: *Halka*
 PZ. 26, 1. 2. 1883 - BL - V. Drumev: *Asjenův pád*
 PZ. 38, 16. 2. 1883 - BL - A. Koukl: *Kavalírkové*
 PZ. 40, 18. 2. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 44, 23. 2. 1883 - BL - O. Feuillet: *Pařížský román*
 PZ. 46, 25. 2. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 54, 7. 3. 1883 - **Vom böhmischen Nazionaltheater**
 PZ. 69, 24. 3. 1883 - BL - M. Bałucki: *Husy a husičky*
 PZ. 86, 14. 4. 1883 - BL - S. H. Mosenthal: *Deborah*
 PZ. 86, 14. 4. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 92, 21. 4. 1883 - **Vom böhmischen Nationaltheater**

PZ. 107, 10. 5. 1883 - BL - É. Erckmann, A. Chatrian: *Tvrdohlavci*
 PZ. 112, 18. 5. 1883 - BL - A.-E. Vacquerie: *Formosa*
 PZ. 114, 20. 5. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 118, 26. 5. 1883 - BL - L. Stroupežnický: *Zvíkovský rarášek*, J. E. Beránek: *Únos Heleny*
 PZ. 126, 5. 6. 1883 - BL - F. Suppé: *Cesta do Afriky*
 PZ. 141, 22. 6. 1883 - BL - T. Barrière, E. Gondinet: *Třeštidlo*
 PZ. 149, 3. 7. 1883 - BL - A. H. Sokol: *Šteperka*
 PZ. 159, 14. 7. 1883 - BL - A.-N. Hennequin, A. Millaud: *Lili*
 PZ. 172, 29. 7. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 174, 1. 8. 1883 - BL - H.-A. Duru, H.-Ch. Chivot: *Arturova lest'*
 PZ. 206, 8. 9. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 218, 23. 9. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 222, 28. 9. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 229, 7. 10. 1883 - **Vom böhmischen Theater**
 PZ. 230, 9. 10. 1883 - **Böhmisches Nationaltheater**
 PZ. 235, 14. 10. 1883 - BL - J. Zeyer: *Sulamit*
 PZ. 241, 21. 10. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 244, 25. 10. 1883 - BL - K. Bendl: *Starý ženich*
 PZ. 246, 27. 10. 1883 - **Redouten im Nationaltheater**
 PZ. 247, 28. 10. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 250, 1. 11. 1883 - BL - E. Gondinet: *Velké děti*
 PZ. 252, 4. 11. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 258, 11. 11. 1883 - **Vom böhmischen Landestheater**
 PZ. 263, 17. 11. 1883 - **Theaterordnung**
 PZ. 265, 20. 11. 1883 - **Die Festversammlung des böhmischen Theaterkomités**
 PZ. 268, 23. 11. 1883 - BL - Adámek: *Salomena*
 PZ. 273, 29. 11. 1883 - **Zu der gestrigen Vorstellung im böhmischen Nationaltheater**
 PZ. 279, 6. 1. 1883 - **Zum Besuche des böhmischen Nationaltheaters**
 PZ. 287, 16. 12. 1883 - BL - K. Bendl: *Karel Škréta*
 PZ. 295, 28. 12. 1883 - BL - C. Delavigne: *Ludvík XI.*